

FoU-rapport nr. 2/ 2015

Ung i Aust-Agder

Ungdommers beskrivelser om hvordan det er å
være ung i Aust-Agder.

Elisabet Sørfjorddal Hauge og Ingunn Kvamme

Tittel	Ung i Aust-Agder. Ungdommers beskrivelser av hvordan det er å være ung i Aust-Agder
Forfattere	Elisabet Sørfjorddal hauge og Ingunn Kvamme
Rapport	FoU-rapport nr. 2/ 2015
ISBN-nummer	978-82-7602-248-3 (trykk) 978-82-7602-249-0 (pdf)
Trykkeri	Kai Hansen, 4626 Kristiansand

Bestillingsinformasjon

Utgiver	Agderforskning Gimlemoen 19 N-4630 Kristiansand
Telefon	48 01 05 20
Telefaks	38 14 22 01
E-post	post@agderforskning.no
Hjemmeside	http://www.agderforskning.no

Forord

Denne rapporten er resultatet av studien «Ung i Aust-Agder». Diskusjoner og konklusjonene i rapporten er resultatet av sammenstilling og analyse av statistikk fra Ungdata og Elevundersøkelsen, samt fokusgruppeintervju med 15 ungdommer. Vi vil takke skolene som hjalp oss med å gjennomføre fokusgruppeintervjuene og de femten ungdommene som deltok for å ha gitt oss innsikt i hva det vil si å være ung i Aust-Agder og som samtidig har delt sine fremtidsplaner, -visjoner og -drømmer med oss. Vi vil også takke NOVA for at vi fikk bruke deres datasett Ungdata til å gjøre analyser av ungdomsskoleelever i Aust-Agder.

I prosjektets referansegruppe har Kaja Regaard (Fafo), Kristin Hegna (NOVA) og Randi Wærdahl (Høyskolen i Oslo og Akershus) vært gode diskusjonspartnere som stadig har gitt innspill til både hvilken data som skal genereres, analyse av data og presentasjon av funn fra prosjektet. Gjennom flere prosjekter i Agderforskning har vi også etablert et godt forhold til Aust-Agder Fylkeskommune, Utdanningsavdelingen, ved Stein Kristiansen og Håkon Velde. Disse to har gjennom sitt arbeid med den videregående skolen i Aust-Agder nærhet til de problemstillingene som blant annet dette prosjektet har reist. De har gjennom en lokal referansegruppe gitt oss bred innsikt i skolesystemet, regional skolepolitikk og skolestrukturen i Aust-Agder.

Studiet ble finansiert av Aust-Agder Kompetanse og utviklingsfond.

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	III
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	IV
SAMMENDRAG	V
1 INNLEDNING.....	1
1.1 Studiets formål og problemstillinger	1
1.2 Bakgrunnen for prosjektet.....	2
1.3 Metode	5
1.4 Rapportens innhold og struktur.....	9
2 LIVET SOM UNG I AUST-AGDER.....	10
2.1 Om å være ung i Aust-Agder	10
2.2 Gjennomføring i den videregående skolen	19
2.3 Trivsel i skolen.....	24
2.4 Mestring i skolen	30
2.5 Skolemotivasjon.....	33
2.6 Opplevelsen av muligheter for et godt voksenliv	39
2.7 Oppsummering av empiriske funn.....	44
3 AVSLUTTENDE DISKUSJON	46
3.1 Forklaringsmodeller og utfordringer.....	49
LITTERATURLISTE	53
VEDLEGG 1:	58
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE TIL SEMI-STRUKTURERTE INTERVJUER	60
FOU INFORMASJON.....	65

Sammendrag

Denne rapporten er resultatet av studien «Ung i Aust-Agder». Prosjektet har søkt å svare på følgende problemstillinger:

Hvilken kompetanse mener Agders ungdomsbefolkning at de trenger for å møte arbeidslivet på Agder og hvordan opplever de sine muligheter for å bli, og få et godt liv på Agder?

Hva motiverer unge til utdanning og arbeid?

Hvordan fyller skolen og utdanningsinstitusjonene de unges behov for kompetanse?

Kunnskap fra dette prosjektet bidrar til å belyse sammenhenger mellom læringsarenaer, skole- og utdanningssystemet, rekruttering til arbeidslivet og levekår, folkehelse og velferd på Agder. Tabellen under oppsummerer de viktigste funna fra analyser av statistikk i ungdata og Elevundersøkelsen.

Tabell 4: Oppsummering av funn fra Ungdata og Elevundersøkelsen

Faktor	Oppsummering av Ungdata og Elevundersøkelsen
Ungdommer i Aust-Agder	<ul style="list-style-type: none">• Ungdomsskoleelever i Aust-Agder er litt mer fornøyd med det norske samfunnet, lokalmiljøet der de bor, skolen de går på, vennene sine og foreldrene sine, enn ungdommer i landet forøvrig• Ungdomsskoleelever i Aust-Agder har færre hverdagsplager, enn ungdommer i landet for øvrig
Gjennomføring videregående	<ul style="list-style-type: none">• Frafall i yrkesskolen er større i Aust-Agder enn i resten av landet. Gjennomføringsprosenten på studiespesialiserende linje er lik landsgjennomsnittet• Elevene i Aust-Agder har i gjennomsnitt færre grunnskolepoeng med seg inn i videregående skole enn elevene nasjonalt
Læringsmiljø og skoletrivsel	<ul style="list-style-type: none">• I likhet med elevene i resten av landet, trives de aller fleste ungdomsskoleelevene på skolen• I videregående trives elevene på studiespesialiserende på skolen. Yrkesfagelevene trives derimot dårligere enn elevene på studiespesialisering og i yrkesskolen nasjonalt.• Elevene på yrkesfag i Aust-Agder er mindre tilfredse med læringskultur, faglige utfordringer, elevdemokrati og felles regler på skolen, enn landsgjennomsnittet, både når det

	<p>gjelder alle elever i den videregående skolen, men også yrkesfag. På studieforberedende er elevene mer tilfredse med disse sidene av læringskultur enn landsgjennomsnittet</p> <ul style="list-style-type: none">• Mobbetallene i Aust-Agder er like landsgjennomsnittet. Rundt 11 prosent svarer at de blir mobbet omtrent en gang i måneden eller oftere• Det er prosentvis flere elever i Aust-Agder som svarer at de har litt mobbet på skolen enn landsgjennomsnittet. Markant flere elever på yrkesfag enn landsgjennomsnittet svarte at de har blitt mobbet på skolen de siste månedene. Mobbing går ned i den videregående skolen
Mestring i skolen	<ul style="list-style-type: none">• Ungdomsskoleelevene i Aust-Agder er litt mer fornøyde med karakterene enn landsgjennomsnittet• Elevene i videregående i Aust-Agder rapporterer om lavere grad av mestring av arbeidsoppgaver på skolen og hjemmerekse, og de rapporterer litt oftere at de ikke forstår det som lærerne gjennomgår og forklarer
Skolemotivasjon	<ul style="list-style-type: none">• Å være god på skolen er litt mer viktig for statusen i vennemiljøet for landsgjennomsnittet enn for ungdomsskoleelevene i landet forøvrig• Elevene i videregående i Aust-Agder rapporterer om litt lavere skolemotivasjon, enn elevene i landet for øvrig. Det er elevene på yrkesfag som bidrar til å trekke ned gjennomsnittet i Aust-Agder• I likhet med resten av landet er foreldre svært viktige for å motivere ungdomsskoleelevene til å gjøre det bra på skolen og til å prioritere skolearbeid, satse på skole• Elevene på yrkesfag var mindre fornøyd med rådgivningen de fikk i ungdomsskolen enn landsgjennomsnittet. Yrkesfagelevene er likevel mer fornøyd med rådgivningen de fikk i ungdomsskolen enn elevene på studieforberedende
Framtidstro	<ul style="list-style-type: none">• I likhet med ungdommene i resten av landet, tror de aller fleste elevene på ungdomsskolen i Aust-Agder at de i framtiden vil komme til å få et godt og lykkelig voksenliv. Ungdommene er optimistiske med tanke på egen fremtid.

Rapporten søker å forklare funn og implikasjoner fra ungdommenes beskrivelser av hvordan det er å være ung i Aust-Agder gjennom fire forklaringsmodeller:

- Strukturelle forklaringer
- Religion og tradisjonsbundne forklaringer
- Kulturelle forklaringer
- Historiske forklaringer

1 Innledning

1.1 Studiets formål og problemstillinger

Denne rapporten er resultatet av studien «Ung i Aust-Agder». Studien har hatt som formål å fylle et behov for kunnskap om hvilke potensialer som ligger i ungdomsbefolkningen i Aust-Agder i et langtidsperspektiv (10 år) forstått gjennom ungdommers perspektiver. Ungdommenes stemmer kommer i rapporten til uttrykk gjennom bruk av statistiske data fra prosjekter der ungdom utgjør universet, samt presentasjon av funn fra tre fokusgruppeintervjuer med 15 ungdommer. Med denne tilnærmingen har målet for prosjektet vært å få en dypere innsikt i ungdommers forståelse av egne fremtidsperspektiver. Denne kunnskapen vil være til nytte for skole- og utdanningsmyndighetenes planarbeid. I prosjektet Ung i Agder har vi derfor sett nærmere på ungdommers oppvekstvilkår, utdanningssystemene, utdanningsvalg, unges tanker om fremtidige karriereveier og læringsarenaene fra de unges ståsted. På denne måten ble søkelyset rettet mot de unges veier inn på arbeidsmarkedet og voksenlivet, og relasjoner mellom arbeidsmarkedets kompetansekrav og de unges motivasjon, planer og muligheter for arbeidslivet. Prosjektet har søkt å svare på følgende problemstillinger:

Hvilken kompetanse mener Agders ungdomsbefolkning at de trenger for å møte arbeidslivet på Agder og hvordan opplever de sine muligheter for å bli, og få et godt liv på Agder?

Hva motiverer unge til utdanning og arbeid?

Hvordan fyller skolen og utdanningsinstitusjonene de unges behov for kompetanse?

Kunnskap fra dette prosjektet bidrar til å belyse sammenhenger mellom læringsarenaer, skole- og utdanningssystemet, rekruttering til arbeidslivet og levekår, folkehelse og velferd på Agder. Det gir oss også et innblikk i hvordan det norske utdannings- og kunnskapssamfunnet spiller inn på ungdommers hverdagsliv, og tanker om utdanning og arbeidsliv. Utviklingen fra industrisamfunn til kunnskapssamfunn, har bidratt til at innholdet i ungdomstiden i dag er klart annerledes enn for noen tiår tilbake (Frøsnes 2013). I kunnskapssamfunnet, hvor mye av det som produseres er avhengig av folks hoder og kompetanse, handler også kravene i arbeidslivet i stor grad om kunnskap og formell kompetanse. I sammenheng med kunnskapssamfunnet

har derfor betydningen av utdanning i samfunnet økt. Denne utviklingen gjelder til dels også for yrkesfag. Yrkesfaglig utdanning har i Norge fått et langs større teoretisk innhold enn tidligere. Samtidig etterspør store deler av arbeidslivet mer uformelle og umålbare ferdigheter og kompetanser som motivasjon, motorikk, sosiale og kommunikatoren egenskaper, pålitelighet og liknende (Hauge, Wærdahl et al. 2013; Hauge, Guribye et al. 2014; Hauge and Guribye 2014; Wallevik, Guribye et al. 2014).

Det har vokst frem en utdanningskultur som preger hele samfunnet, inkludert familieliv og barn og unges oppvekst. Innholdet i barndom og ungdomstiden er radikalt endret siden industrisamfunnet, ved at dagens barn og unge i stor grad bruker tiden sin i skole- og utdanningsinstitusjoner og i organiserte fritidsaktiviteter (Frøsnes 2013; Stortingsmelding 14 2012-2013,). Mens ungdomstiden i industrisamfunnet, kan kalles en venteperiode før en kunne regnes som voksen, er det i dag en kvalifiseringsperiode innrettet mot det seinere arbeidslivet. Det å mestre denne kvalifiseringsperioden, kan være avgjørende for hvorvidt en lykkes i voksenlivet. Til forskjell fra industrisamfunnet, hvor bare et mindretall, og da særlig menn, tok utdanning utover grunnskolen, er det å ta videregående opplæring blitt det normale. Frafall fra videregående opplæring er ikke bare et individuelt problem for de ungdommene som faller fra, men regnes også som et alvorlig samfunnsproblem (Markussen and Frøseth 2008; Markussen 2010; Lamb, Sandberg et al. 2011; Markussen and Seland 2012; Frøsnes 2013).

1.2 Bakgrunnen for prosjektet

I løpet av den siste femårsperioden har det i Norge vært stor satsning på forskning på læring, skole og utdanning blant unge i alderen 1 til 23 år. Det har blitt gjennomført en rekke kartlegginger, evalueringer, følgeevalueringer og utredninger omkring reformer som for eksempel innføring av leksehjelp for skoleåret 2010/ 2011 (Hansen, Bakken et al. 2013) og Kunnskapsløftet som ble satt i gang i 2006 (Udir 2012). I tillegg har det blitt forsket på temaer som voksenopplæring (Dæhlen, Danielsen et al. 2013; Wiborg, Børing et al. 2013), innføring av arbeidslivsfaget i skolen (Bakken, Sletten et al. 2012), næringsliv i skolen (Sjaastad 2013), minoriteter (Frøyland and Gjerustad 2012; Grødem and Aspøy 2013), nasjonale prøver (Seland, Vibe et al. 2013), yrkesfaglig utdanning og lærlingeplasser (Høst, Skålholt et al. 2012; Høst, Seland et al. 2013; Håkon Høst (red.) 2013; Skålholt, Høst et al. 2013) samt årsaker til frafall i videregående skole (Lamb, Sandberg et al. 2011).

Det er hovedsakelig de tre store forskningsmiljøene NOVA, NIFU og Fafo som har stått bak forskning på utdanning og skole i Norge. Et av de viktigste bidragene til NOVA er analyse av data som er samlet inn i databasen UNG-DATA, som er et kvalitetssikret og standardisert nasjonalt system for lokale spørreskjemaundersøkelser. Undersøkelsene er tilpasset skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring. Disse undersøkelsene har alle hatt en komponent knyttet til ungdoms bruk av rusmidler og tobakk, og til ulike former for kriminell- og antisosial atferd som vold og mobbing. I tillegg har undersøkelsene i varierende grad dekket ulike sider ved de unges livsstil og livssituasjon, motivasjon for skole og utdanning og de unges framtidsorientering.

NIFU har hatt et særlig fokus på å øke forståelsen av sammenhengen mellom velferdsordningene, utdanningssystemet og arbeidslivets funksjonsmåte, og samspillet mellom velferdsstat, markedsøkonomi, familien og andre sosiale institusjoner. NIFU step har hatt en sentral rolle i evalueringen av Kunnskapsløftet – den siste store reformen innenfor grunnsopplæringen. *Fafo Institutt for arbeidsliv og velferdsforskning* har som fokus å fremme en større forståelse for arbeidslinjen i norsk arbeids- og velferdspolitik og belyser arbeidsmarkedssituasjonen for ulike grupper som omfatter innpass, inkludering og eksklusjon i det norske arbeidsmarkedet. Forskningen til disse tre miljøene har stor betydning for nasjonal politikktutforming, og er et viktig bakteppe når Agderforskning forsker på spesifikke regionale erfaringer med skolen som oppvekstsarena, med særskilt fokus på utsatte grupper, samspillet mellom utdanning og arbeidsliv, samt rammebetingelser for kompetanseutvikling i skjæringspunktet mellom utdanning og arbeidsliv.

Fra et forprosjekt om kompetansekrav og -etterspørsel på Agder (RFF 2012) har vi lært at på samme måte som at mye av forskningen tar utgangspunkt i de svakeste elevene, de med levekårsutfordringer, minoriteter, utsatte elever etc. gjør skolemyndighetene i Agderfylkene i samarbeid med NAV en sterk innsats for å oppfylle ungdomsgarantien, også for de som faller utenfor det ordinære skole- eller opplæringsløpet. Ungdomsgarantiene er ordninger som skal forebygge langvarig ledighet og passivitet blant unge som har et reelt behov for å komme i arbeid. Målgruppa er unge i alderen 20 til 24 år. Selv om både Vest- og Aust-Agder tilhører det flertallet av fylker som ikke når en gjennomføringsgrad på videregående skole på 75 prosent på ordinær tid, ligger de blant de fire fylkene som har høyest gjennomføringsgrad etter 10 år (udir.no/skoleporten). Dette gir en indikasjon på at de tiltak som settes i verk for å få de unge som har falt ut, eller som står i fare for å falle ut av videregående opplæring, tilbake i et utdanningsløp har god effekt. Skolekvalitet er satt sammen av parameterne i) deltakelse og fullføring innen normal tid som

er fem år, samt ii) faglige prestasjoner. Det vil si at skolekvalitet er satt sammen av og definert av målbare parametere. I en landsomfattende undersøkelse av skolekvalitet i 2013 havnet Aust-Agder på tredje plass av alle fylkene i landet (Strøm and Falch 2013).

For de som ønsker en yrkesfaglig utdanning foregår det et tett samarbeid mellom skoleeiere og det lokale næringslivet først og fremst i et 4 års perspektiv. Samarbeidet sikrer at antallet opplæringsplasser forholder seg til bransjenes behov for arbeidskraft om fire år. Det er imidlertid få tiltak som motiverer de unge til å ta høyere utdanning som er tilpasset regionens behov for høyere kvalifisert arbeidskraft. Disse prosessene krever et langtidsperspektiv som kan være utfordrende og vanskelig å håndtere og kontrollere. Samtidig som man vet at mange unge faller fra eller avslutter videregående utdanning uten vitnemål, er det også et stort frafall blant studenter i høyere utdanning.

I likhet med forskningen legges det altså mindre vekt på de flinke elevene. I følge Kunnskapsløftet har alle krav på tilrettelagt undervisning. Noen skoler har fått til spesielle ordninger for de «flinke» elevene hvor de får delta i undervisning på et nivå høyere enn sine jevnaldrende (ungdomsskoleelever tilbys fag på videregående, og videregående skoleelever tilbys å delta i undervisning på universitet) i fag hvor de utmerker seg. Dette er imidlertid veldig avhengig av geografi og skolens plassering. Ingen av elevene vi har møtt i dette prosjektet har deltatt i slike ordninger. Både i prosjektets forstudie og i feltarbeidet har vi funnet få (eller ingen) generelle eller allmenne tiltak som motiverer de flinke.

For å kunne studere relasjonen mellom arbeidsmarkedets kompetansekrav og befolkningens motivasjon, planer og muligheter for arbeidslivet i et langtidsperspektiv, trenger vi spesifikk kunnskap som tar hensyn til regionale forskjeller ut over de erfaringer som allerede ligger i fylkenes utdanningsforvaltning både i tidshorisont og bredde. Mellom annet mangler førstehånds kunnskap om hva ungdommen selv tenker om sin framtid på Agder og hvordan de opplever sine muligheter for å få jobb eller høyere utdanning etter endt videregående skolegang. Å se framtidsutsiktene fra ungdommens eget perspektiv gir også en mulighet for å avdekke behovet for alternative kvalifiseringsløp og muligheter som ligger utenfor de utdanningssystemer, oppfølgingstjenester og andre formelle løp som det offentlige forvalter i dag, som del av ungdomsgarantien. Potensialet for innovasjon, entreprenørskap og nyskapende kvalifisering vil også kunne avdekkes fra et slikt perspektiv.

1.3 Metode

I dette prosjektet har altså målet vært å få en dypere innsikt i ungdommers forståelse av egne fremtidsperspektiver. I analysearbeidet er det derfor ungdom selv som er datakilden. Tre datakilder er utgangspunktet for analysene;

- i) statistisk orientert data fra Ungdata der respondentene er elever i ungdomsskolen,
- ii) statistiske data fra Elevundersøkelsen ved Utdanningsdirektoratet (skoleporten.no) der respondenter er elever i den videregående skolen, samt
- iii) egne undersøkelser der det har blitt samlet inn data gjennom tre fokusgruppeintervju med 15 ungdommer i Aust-Agder.

1.3.1 Ungdata

Ungdata har siden 2010 utviklet et nasjonalt system for lokale ungdomsundersøkelser. Disse dataene har vi fått tilgang til. Ungdata er resultat av et faglig samarbeid mellom NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring), sju regionale kompetansesentre innen rusfeltet (KoRus Vest Bergen, KoRus Vest Stavanger, KoRus Midt-Norge, KoRus Øst, KoRus Sør, KoRus Nord, KoRus Oslo) og Kommunenes sentralforbund (KS). Undersøkelsene har vært gjennomført på kommunenivå. Fra 29 kommuner i 2010, 45 i 2012 og 111 kommuner i løpet av våren 2013. I Aust-Agder er undersøkelsen gjennomført i hele 11 kommuner. Tabell 1 viser en oversikt over hvilke kommuner i Aust-Agder som har deltatt i undersøkelsen, og hvilket år de ulike kommunene deltok. I analysene som blir presentert i denne rapporten er det kun data for ungdomsskolen som er brukt. Gjennom Ungdata har vi hatt tilgang til data på individnivå, hvilket har gitt anledning til å gjøre analyser av sammenhenger mellom ulike variabler presentert som krystabeller, faktoranalyser og regresjonsanalyser.

Tabell 1: Ungdomsskoleelever 2013 og 2012.

Kommune	År for gjennomføring	Antall respondenter i ungdomsskolen	Inndeling
Grimstad	2013	771	Østre-Agder: 2509 respondenter
Arendal	2013	1284	
Risør	2013	259	
Tvedestrand	2013	195	
Lillesand	2013	353	Sørlandet-Vest: 586 respondenter
Birkenes	2013	182	
Iveland	2013	51	
Evje og Hornes	2012	128	Setesdal: 271 respondenter
Valle	2012	55	
Bykle	2012	38	
Bygland	2012	50	
Totalt		3366	

Kilde: Ungdata, 2012 og 2013.

Alle kommunene i Aust-Agder som i perioden 2012-2013 har deltatt i Ungdata, valgte å legge til spørsmål i undersøkelsen ut over grunnmodulen (vedlegg 1). Alle kommunene valgte da å legge til spørsmål om alkohol og rusmidler. I tillegg valgte kommuner å utvide undersøkelsen med også å se nærmere på ungdommenes opplevelse av helse og forhold til foreldre.

I perioden 2010 til 2012 har 94 kommuner i Norge deltatt i Ungdataprojektet. Nesten 80 prosent av respondentene i de nasjonale undersøkelsene gikk i ungdomsskolen da de svarte på Ungdataspørreskjemaet. Disse svarene blir i denne rapporten brukt som en kontrast/ sammenlikningsgrunnlag for dataene fra Aust-Agder. Kontrasten blir kalt «Landet for øvrig». Dette datasettet består av svar fra hele 43 767 ungdomsskoleelever i Norge. Datasettet Aust-Agder består av svar fra hele 3366 ungdomsskoleelever.

Tabellen viser videre at det var få respondenter i flere av kommunene i Aust-Agder. For å unngå at respondenter i små datasett blir gjenkjent, har vi valgt å slå sammen kommunene og fordele dem i tre geografiske områder. Inndelingen av kommuner følger inndelingen av regionrådene på Sørlandet. Den første kategorien, Østre-Agder, består av bykommunene Arendal og Grimstad, samt Risør og Tvedestrand. Den andre kategorien er Vestre Aust-Agder og består av kommunene Lillesand, Birkenes og Iveland. Den tredje kategorien er kalt Setesdal og består av kommunene Evje og Hornes, Bygland, Valle og Bykle. Når vi har kategorisert respondentene geografisk, medfører det at de tre regionene ser ulike ut med hensyn til antall respondenter i hver kategori. Vi oppnår imidlertid å bedre ivareta anonymitet for respondentene. Mens Setedalskommunene gjennomførte undersøkelsen i 2012, gjennomfør-

te resten av kommunene undersøkelsen i 2013. Av Ungdom som har deltatt i Ungdata 2012 til 2013 har altså enten allerede begynt i videregående skole, eller de begynner som elever i videregående skole til høsten.

I datasettet var 51 prosent av respondentene gutter og 49 prosent var jenter. Fordelingen av respondenter på klassetrinn er nokså jevnt. 35 prosent svarte da de gikk i 8. klasse, 32 prosent mens de gikk i niende klasse og 33 prosent gikk i tiende klasse. I fokusgruppeintervjuene har vi møtt igjen disse elevene som gikk i niende og tiende klasse da de svarte på spørreskjemaet i Ungdataprojektet (som beskrevet i punkt 1.3.3). Flere av ungdommene som vi traff i fokusgruppeintervjuene husket godt at de har svart på spørreskjemaene i Ungdataprojektet da de var elever i ungdomsskolen.

Seks temaområder og datasettet Ungdata

Spørreskjemaet til Ungdata består av tre typer spørsmål: obligatoriske spørsmål, valgfrie spørsmål og egenkomponerte spørsmål. Alle Ungdataundersøkelser inkluderer en lengre grunnmodul med obligatoriske spørsmål. Grunnmodulen gir mulighet til å sammenlikne resultater fra kommunene i Aust-Agder med resultatene til enkelt-kommuner, så vel som med nasjonale tall. Tabell 2 viser en oversikt over den obligatoriske delen av spørreskjemaet.

Tabell 2: Oversikt over de seks temaområdene i grunnmodulen:

FORELDRE OG VENNER	SKOLE OG FRAMTID
<ul style="list-style-type: none"> • relasjoner mellom foreldre og barn • familieøkonomi • vennenettverk 	<ul style="list-style-type: none"> • skoletrivsel og mobbing • skulking • syn på framtida
FRITID	HELSE OG TRIVSEL
<ul style="list-style-type: none"> • organisert fritid • uteorientert fritid og shopping • mediebruk 	<ul style="list-style-type: none"> • psykisk helse • fysisk aktivitet • trivsel i nærmiljø
TOBAKK OG RUS	RISIKOATFERD OG VOLD
<ul style="list-style-type: none"> • bruk av tobakk og alkohol • illegale rusmidler • alkoholbruk blant venner/ foreldre og tilgjengelighet 	<ul style="list-style-type: none"> • lovbrudd • kontakt med politiet • slåssing, vold og trusler om vold

1.3.2 Elevundersøkelsen

Elevundersøkelsen er basert på Utdanningsdirektoratets egen kartlegging, og er presentert på utdanningsdirektoratets hjemmesider¹. Elevundersøkelsen ble revidert før gjennomføringen høsten 2013. Resultatene fra 2007-2012 kan derfor ikke ukritisk sammenlignes med resultatene fra skoleåret 2013-2014 og påfølgende år. Resultatene før og etter revidert spørreskjema presenteres derfor hver for seg i Skoleporten. Elevundersøkelsen kartlegger de mest sentrale forholdene ved elevenes læringsmiljø slik dette er avklart i nyere forskning. Elevene svarer på spørsmål om hvordan de trives på skolen, hvordan forholdet er til lærere og medelever, hvordan de opplever eget skolemiljø for læring, krenkelser med mer.

Også Elevundersøkelsen er anonym. Et minus med bruken av disse dataene er at vi ikke har hatt tilgang til dataene på individnivå. Det er derfor umulig å filtrere resultatene på kommunenivå og i de tre studieregionene våre. Det gjør at data fra Elevundersøkelsen kun kan presenteres i form av tall, frekvenstabeller og figurer for fylket totalt. Det har også begrensninger som gjør det umulig å analysere dataene gjennom dataprogramvare som SPSS. Dermed presenteres det ingen analyser i rapporten fra Elevundersøkelsen der to eller flere variabler krysses.

1.3.3 Fokusgruppeintervju

I prosjektet ble det gjennomført tre fokusgruppeintervju. Dette er et intervju der en eller to personer leder et dialogorientert intervju med 2 til 10 deltakere. I dette prosjektet var deltakerne elever fra tre videregående skoler i Aust-Agder. Alle var elever i 2 klasse ved på studiespesialiserende eller programfag for yrkesfag. Elevene var i alderen 16 til 18 år. Intervjuene hadde en uformell form, og ble ledet av prosjektleder. En forsker var dedikert til arbeidet med å skrive referat fra hver av intervjuene. Intervjuguiden ligger vedlagt i rapporten (Vedlegg 2). Guiden var semi-strukturert, hvilket gav anledning til å legge til nye spørsmål ved behov. Noen av spørsmålene var åpne og generelle, mens andre spørsmål ble innledet med, eller fulgt opp med å utfordre elevene til å kommentere spesifikke funn fra Ungdata.

Hvert av intervjuene hadde 5 deltakere. Det var ønskelig med en bred sammensetning av elever i fokusgruppeintervjuene. Informantene skulle, ideelt sett, gjennom ulike familiebakgrunn, fritidsinteresser, skoleprestasjoner og så videre, representere en stor og variert gruppe av elever valgt ut fra yrkesfag og studiespesialiserende. Dette er informasjon som forskergruppen ikke

¹ udir.no/undersokelser

har. Skolene ble derfor bedt om å plukke ut informanter til fokusgruppeintervjuene. Skolene valgte å imøtekomme vårt ønske gjennom å plukke ut elever vilkårlig fra et sett klasselister.

Vi har intervjuet totalt 15 ungdommer i prosjektet. Hvert av intervjuene varte i en og en halv time. Det ble lagt vekt på å fremme dialog mellom deltakerne i fokusgruppeintervjuene. Intervjulederen forsøkte å utfordre alle deltakerne til å svare på spørsmål, og etterstrebet at alle skulle få noenlunde lik taletid. Når flere elever ble intervjuet samlet, åpnet dette rom for at deltakerne også får respondere på med-informanters svar og refleksjoner på ulike spørsmål og temaer. Intervjuene ble transkribert og gjort klar for analyse rett etter hvert intervju.

1.4 Rapportens innhold og struktur

Kapitel 2 består av statistiske beskrivelser av ungdommer som har deltatt i Ungdata i perioden 2012 til 2013 og Elevundersøkelsen, koblet med funn fra fokusgruppeintervjuene. Beskrivelsene presenterer i hovedsak hvordan ungdommene i Aust-Agder svarte i Ungdataundersøkelsen, Elevundersøkelsen og i fokusgruppeintervjuene på spørsmål om skole- og hverdagsliv. Kapitlet viser altså resultatene fra analyse av dataene som ble generert i prosjektet. Informantenes forklaringer for hvilke perspektiver de har på ungdomslivet og det kommende voksenlivet blir videre relatert til eksisterende statistikk fra henholdsvis Ungdata, SSB og skoleundersøkelsen. Kapittel 3 er en avsluttende diskusjon om hvilke implikasjoner prosjektresultatene har for videre politikktutvikling i den videregående skolen i Aust-Agder.

2 Livet som ung i Aust-Agder

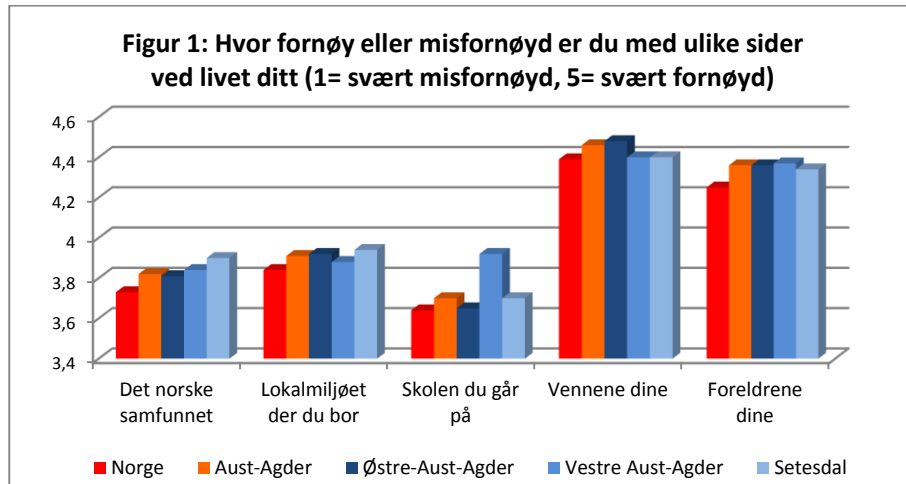
Dette kapitlet er en presentasjon av funn fra analyser av Ungdata generert i kommuner i Aust-Agder og Elevundersøkelsen. Statistikk blir støttet av tilbagemeldingene som ungdommene gav i fokusgruppeintervjuene.

2.1 Om å være ung i Aust-Agder

- *Analysene av Ungdata viser at unge både i Aust-Agder og i landet for øvrig mener at deres familie har god økonomisk trygghet.*
- *Respondentene oppgir å ha et godt, åpent og tillitsfullt forhold til sine foreldre og at de er tilfredse med egen familiesituasjon.*
- *Nesten ni av ti ungdommer oppgir at de har eller tror de har en god venn som de kan fullstendig stole på og betro seg til om «alt mulig».*
- *De fleste ungdommene har faste venner (85 prosent) som de er sammen med på fritiden.*

2.1.1 Viktigheten med å «passe inn»

Figur 1 viser en oversikt over hvor fornøyd (eller misfornøyd) respondentene som har deltatt i Ungdataundersøkelsen er med ulike sider av livet. Generelt viste Ungdataundersøkelsen at respondentene var svært fornøyd med sine venner og sine foreldre, og noe mindre fornøyde med det norske samfunnet, lokalmiljøet der de bor og skolen de går på. Respondentene var minst fornøyde med skolen som de går på. Figuren viser en trend der ungdomsskoleelever i Aust-Agder er «litt mer» fornøyd med ulike sider av livet enn ungdomsskoleelevene er i gjennomsnitt i Norge. Figuren viser også en trend der ungdomsskoleelever i Setesdal er mest fornøyd i Aust-Agder med det norske samfunnet og lokalmiljøet der de bor. By-ungdommene i Østre Agder er de av Aust-Agders ungdom som er mest fornøyd med vennene sine, mens ungdomsskoleelevene i Vestre Aust-Agder var de av Aust-Agders ungdom som er markant mest fornøyd med skolen som de går på.

Kilde: Ungdata

På spørsmål om hvordan det er å være ung i Aust-Agder var de første innspillene i fokusgruppeintervjuene utelukkende positive. Det å bo i Norge og i Aust-Agder oppleves som bra, det ble blant annet hevdet at det å bo i Aust-Agder er «... greit, veldig lett, trenger ikke streve så mye som før i tida, lett å få jobb», og at «... tror at en synes det er gøy å være ung...».

Det ble stadig i intervjuene understreket at levestandarden er bra. Det er fint å bo i Aust-Agder der «alle kjenner alle», hvor det er lett å få jobb, naturen er fin, folkene er hyggelige osv., var typiske første reaksjoner på spørsmål om hvordan det er å være ung i Aust-Agder. Ungdom har mange valgmuligheter i forhold til hva de ønsker å bruke fritiden til, hvilke utdanningsretninger de skal velge og hvilke type jobber de skal orientere seg mot i voksenlivet, ble det hevdet. Slike muligheter ble påstått å være mange flere enn det som deres foreldre hadde som unge. Hvilke muligheter (type fritidsaktivitet, utdanningsretning og jobborientering) som finnes i Aust-Agder, hvordan informantene skildrer muligheter, og hvordan muligheter blir realisert ble av informantene vagt beskrevet. Det viktige, mente informantene, er at de av ungdommene som greier å benytte seg av muligheter i lokalmiljøet, og de som innfrir forventninger om å beherske muligheter, som regel lykkes i skolen, i vennegjengen og i fritiden. Det ble videre hevdet at dette er ungdom som har stor sannsynlighet for å få et godt voksenliv. På den andre siden ble det hevdet at på veien mot voksenlivet er det for mange unge utfordrende å leve opp til andres og egne høye forventninger og strenge krav til seg selv. Informantene understreket at det slett ikke er alle unge som vil få et godt voksenliv.

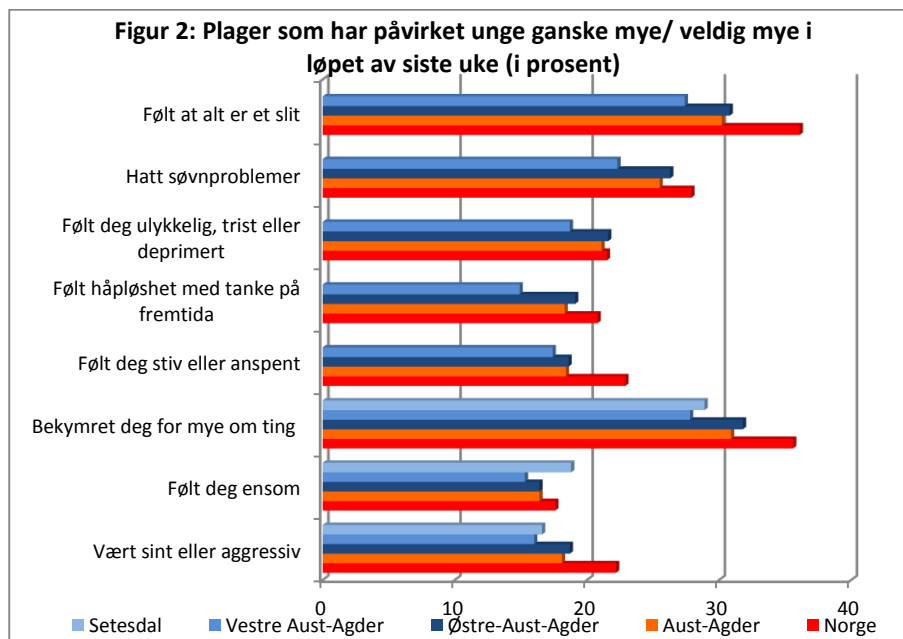
For å passe inn i ungdomsverden bør man ikke skille seg for mye ut i mengden. I et av fokusgruppeintervjuene kom det frem at det å være homofil er fremdeles tabu. At man er homofil kan man derfor ikke si rett ut i vennegjengen av fare for å bli støtt ut. På tross av at det er viktig å ikke skille seg for mye ut var det likevel flere av informantene som påstod at de ikke bryr seg om hva andre sier.

For å lykkes som ung er suksess på mange arenaer viktig. Tegn på at ungdommer er suksessfulle er ifølge informantene at de er flinke med mennesker, gjør det bra på skolen og at de trener og spiser sunt. Suksess er altså en blanding av det å mestre egne og samfunnets krav til prestasjoner. For å være vellykket bør unge ha et bra utseende, ha de riktige klærne, eie pc, Ipad, telefon o.l. Analyser av Ungdata bekrefter at de aller fleste ungdommene hevder å ha en sunn livsstil. Ungdommene holder seg unna alkohol. Bare rundt 2-3 prosent av ungdomsskoleelevene sier at de drikker alkohol en til tre ganger i måneden, og rundt ti prosent svarer at de av og til drikker alkohol, men ikke så ofte som månedlig. Alkoholinntaket øker med alderen til ungdommene. Likevel er alkoholkonsumet også hos tiendeklassingene lavt. Nesten 90 prosent av respondentene svarer at de en til to ganger i uka er så fysisk aktiv at de blir andpusten eller svett. Dette er trender som vi finner igjen nasjonalt.

2.1.2 Hverdagsplager

På det mer sosiale planet skal de unge være populære i vennegjengen, «street smarte», ha riktige holdninger, være skoleflinke og samtidig sosiale, opptre i sosiale medier, være en god venn og gjerne ha en deltidsjobb. Ungdom forventes altså å prestere på flere arenaer. Tall fra Ungdata viser at dagens ungdomsgenerasjon har mindre problemer med rus og kriminalitet, enn tidligere (Ungdata 2014). I tillegg setter unge høye krav til kropp og gode karakterer i skolen (Anders Bakken (red) 2014). Blant våre informanter ble det hevdet at det er en sammenheng mellom kravet om å prestere på flest mulig arenaer og økningen i antall unge jenter med psykiske utfordringer. Antallet unge som sliter psykisk, spesielt blant jenter, har økt. Det har aldri vært rapportert om så mye selvskading blant unge som nå. I Ungdata ser man en klar økning av depressive plager hos jenter, mens for gutter har slike plager vært stabilt over flere år (Ungdata 2014). Psykiske plager blant unge i Aust-Agder viser samme trend. Jentene skårer høyest på alle parameterne om psykisk helse, enn det som guttene gjorde både i datasettene for Aust-Agder og i Norge totalt. En tydelig trend i figur 2 er at det er prosentvis færre respondenter i Aust-Agder som rapporterer om hverdagsproblemer, enn det som det er i da-

tasettet Norge totalt. Innad i Aust-Agder, er det bykommunene Østre-Agder hvor respondentene rapporterer om flest hverdagsproblemer.

Kilde: Ungdata.no

Med bakgrunn i våre informanters erfaringer om store og nye utfordringer i ungdomstiden, justerte informantene sine uttalelser om det enkle og bekymringsløse ungdomslivet. Selv om forskning viser at ungdom generelt har høye ambisjoner og få problemer, er det en gruppe unge som faller ut i løpet mot det å ha og å få suksess. Helst var det jentene som i intervjuene startet dialogen om hvordan det å være ung har endret seg til å bli vanskeligere enn tidligere. Som ung kan man fort komme til å erfare at man ikke lykkes i skolen, i vennegjengen og i fritiden, eller at man lykkes i mindre grad enn det som man har forventninger om. Forventningene og kravene om å prestere, mestre og å være vellykket har blitt hardere i løpet av få år. Dette kan være en årsak til at flere unge rapporterer om psykiske utfordringer og problemer. Å leve ut ungdomstiden med de forventninger om vellykkethet og prestasjoner en selv og andre har, krever erfaringsbasert kunnskap og kompetanse. Dette er kunnskap og kompetanse som ikke læres gjennom skolebøker, men gjennom læring i møte med andre mennesker i hverdagslivets kjente og ukjente situasjoner. Erfaringsbasert kompetanse handler altså om livserfaring. I noen sammenhenger blir den kalt taus kunnskap, handlingskompetanse, automatiserte ferdigheter eller praksiskunnskap (Strømfors 2004). Å lære

hvordan å være ung skjer i møtet mellom venner, i familien, på skolen og i fritidsaktiviteter. Forutsetningene for å lykkes i ungdomslivet og for deretter å få et godt voksenliv ble i fokusintervjuene hevdet å være like vanskelig eller utfordrende uansett om man bor i Aust-Agder eller andre steder.

En årsak til at ungdom er opptatt av å ha suksess, mente informantene, kan være at sosiale medier fått betydelig innflytelse i hvordan unge lever ut ungdomstiden og har blitt en ny arena for å måle og vurdere egen suksess og prestasjoner. Dette får støtte i tidligere forskning. I dag er det et konstant trykk fra medier der vi skal måle oss selv mot alle andre og hele tiden presentere egen person for andre (Anders Bakken (red) 2014). Hvem vi sammenlikner oss med har derfor også forandret seg. Internett og sosiale media har gjort at det er mange flere enn tidligere å måle seg med. Unge måler seg gjerne opp mot kjendiser som musikere, bloggere, skuespillere og så videre. Premissene for oppvekst har med andre ord endret seg. Nye ungdomsproblemer som kommer dukker opp i takt med samfunnsutviklingen, blir nye utfordringer som ungdom skal hankses med.

Dersom man ikke oppfører seg fint eller ter seg etter normen om hvordan ungdom skal være, ble konsekvensene for de enkelte hevdet å være større nå, enn tidligere. En konsekvens av avvikende ungdomstid kan være at man faller fra fellesskapet (Frønes 2013). I følge våre informanter kan det bli vanskelig å komme tilbake i ungdomsfellesskapet. Derfor er det viktig å holde seg innenfor rammene av hva som er riktig atferd; «*Før var hjembyen min en helt annen by, nå er det mer stereotyper for hvordan du skal opptre. Press for hvordan du skal opptre...*». Presset for riktig atferd ble trigget av venner, ikke skolen, ble det hevdet. Videre ble rammene for å være del av et ungdomsfellesskap beskrevet som annerledes for gutter enn for jenter; «*Det er et annerledes press for gutter, mer sånn gøy, som en ikke tar så alvorlig*», og «*jenter skal være akkurat som alle andre, kle seg som alle andre...* », ble de hevdet.

2.1.3 Bruk av internett og sosiale medier

Hele 98 prosent av respondentene i Ungdata oppgav at de har brukt internett i løpet av uka før de svarte på spørreskjemaet, 82 prosent av disse har brukt internett 6 eller flere ganger. Ungdomsskoleelevene i Arendal fikk også spørsmål om hvor ofte de bruker internett for å holde kontakt med venner. Nesten 80 prosent av respondentene svarte at de bruker internett til å holde kontakt med venner daglig eller flere dager i uka. I fokusgruppeintervjuene ble informantene utfordret på spørsmål om sosiale medier for å holde kon-

takt med venner. På tvers av studieretning og kommunetilhørighet bekreftet samtlige av informantene at de er hyppige brukere av sosiale medier for å holde kontakt med venner. De unge blir sittende mer inne i hjemmet og pleier vennskap gjennom instagram, facebook, chatteprogrammer eller twitter. I tillegg har man også tilgang til flere apper for smarttelefoner som også gjør at man er synlige for venner og familie selv om man ikke er tilstede fysisk, og som gjør at man vanskeligere kan koble seg fra omverden. Dette gjør at man blir latere og pasifisert, ble det hevdet i intervjuene. Denne formen for pasifisering gjør unge mindre rebelske på en negativ måte, mente informantene. Mens man før var ute og var sosial, møtes man nå mye oftere i sosiale medier (Anders Bakken (red) 2014). Det verste, mente informantene, er at ipad, pc og telefon passiviserer de unge. En annen negativ ting som ble nevnt av en av informantene var at «... sosiale media og internett kan brukes til å mobbe eller til å stenge ute utvalgte ofre fra fellesskapet».

2.1.4 En «strømlinjeformet» ungdomstid

En side ved individualisering og økt individuell konkurranse er mer strømlinjeforming av ungdomskulturen (Østerberg 1999). De strenge kriteriene for hva som er normalt kan ses som et paradoks i individualismens tidsalder hvor en grunnpilar er sosialt aksept for ulike identitetsuttrykk og veier til voksenlivet. Samtidig har det blitt større fokus på individets muligheter og rett til utvikling gjennom blant annet rett til en plass i videregående skole. I kunnskapssamfunnet er det økt vekt på konkurranse i skole og utdanningsinstitusjoner, hvor elevenes prestasjoner i større grad vurderes og måles etter nasjonale eller internasjonale parametere. Det kan føre til en ensretting av hvilken type kunnskap og kompetanse som verdsettes blant ungdom (Frøsnes 2013). Det informantene beskriver i forhold til normalt ungdomsliv, kan forstås som en konsekvens av at ungdomstiden i kunnskapssamfunnet har blitt en kvalifiseringsperiode hvor unge må evne og å innordne seg til de institusjonelle og kulturelle kravene til utdanning. Unge som ikke klarer å følge det vanlige utdanningsmønsteret, står i fare for å havne på sidelinjen i kunnskapssamfunnet. Det kan få stor betydning for deres deltakelse i arbeidslivet som voksen.

Det som informantene i fellesskap beskrev som tegn på det å være suksessfull og det å ha et godt ungdomsliv ble i intervjuene omdefinert til å takle *presset* (se tekstboks 1). Presset er en samlebetegnelse for daglige forventninger, krav og mestringsutfordringer som ungdom synes er vanskelig eller utfordrende å takle. Presset er en individuell opplevelse av streben etter det å strekke til gjennom å være god nok for seg selv, venner, familie og å være

flink på skolen. I følge informantene ble presset beskrevet å være større og tøffere for jenter, enn for gutter.

Tekstboks 1: De unges beskrivelse av begrepet presset

Presset er en leveutfordring og levekompentanse der det er forventet at ungdom skal gjøre det bra både på skolen og i fritiden – de skal stadig prestere. Presset blir skapt av media, skolen, sosiale medier, foreldre og ikke minst de unge selv. Også deres foreldre forventer at de unge skal gjøre det bra i fritiden og selvfølgelig også gå ut av skolen med gode karakterer. Uansett type press de unge opplever eller hvem det er som skaper presset; er det viktigste kravet som skal innfris å være en god venn.

Presset de unge opplever har konsekvenser for hvordan de lever ut ungdomstiden. Presset tvinger de unge til å strebe etter å være som alle de andre både når det gjelder utseende så vel som atferd. Presset gjør at unge blir stereotyper, som igjen gir nye begrensninger der de unge ikke skal skille seg ut i mengden. Presset gjør at unge ofte sliter med å finne sin egen identitet. Det gjør at unge ofte er en person i familielivet og en annen person i møtet med venner. Samtidig som man skal balansere det å være lik andre mot det å være selvstendig. På ungdomsskolen var det lettere å være tøff og glemme skolen. I den videregående skolen blir det viktigere å være flink på skolen – da ser man mer alvor i skolegangen. Her avgjøres de unges skjebner i voksenlivet.

Presset fremmer et jag mot å være vellykket og å kunne mestre på alle arenaer. Stereotypen på vellykkethet er å ha et fint ytre, et liv med materielle goder, at man er skoleflink og at en er en populær venn. Det er derfor veldig synlig hvem som er vellykket og ikke. Unge merker seg hvem som har det nyeste i for eksempel klær og utstyr, og klasseforskjeller i form av hvem som hvem som har penger.

Ungdommene hevdet at presset nok er mindre i Aust-Agder enn i større byersom for eksempel Oslo-området. Ungdommene mente at i Aust-Agder er forventninger om suksess mindre, og at i områdene i og rundt Oslo er det vanskeligere å synliggjøre egne prestasjoner.

Et visst press på ungdom ble i intervjuene hevdet å være sunt for å stimulere unge til å prestere bedre. På den ene siden kan presset bidra til at de unge yter mer, at de jobber hardere for å lykkes. Men presset blir for mange ungdommer en trussel og hemske både når det gjelder å ha et godt ungdomsliv, men også i forhold til hvilke erfaringer ungdom gjør seg om hvilke ressurser de kan benytte seg av i ungdomslivet for å realisere et fremtidig godt voksenliv. Presset gir lett mange tapere. De av de unge som ikke takler forventningspresset eller det å leve opp til kravene om å fremstå som vellykket, ble av våre informanter påstått å være en viktig grunn til at mange unge dropper

ut av skole. I følge informantene er det disse ungdommene som står i fare for å ende opp som unge uføre eller unge utenfor arbeidslivet seinere. Presset ble også hevdet å være en årsak til at spesielt jenter sliter mer psykisk nå enn tidligere. For å takle hverdagspresset mente ungdommene at man står sterkere dersom man har en familie som støtter en og dersom man har tilhørighet i en venneflokk som vil sine venners beste. Tillit mellom venner er viktig for å være en populær venn og for å tilhøre en vennegruppe. Gjensidig tillit i familielivet og blant venner ble hevdet å gjøre det lettere for de unge å takle hverdagspresset.

I intervjuene var ungdommene ofte var inne på at mulighetene er større nå enn tidligere, spesielt når det gjelder utdanning. I videregående har det blitt flere programfag å velge mellom, valg av studiested for videre studier har blitt større, jobbalternativer har økt, og antallet fritidsaktiviteter ble hevdet å ha eksplodert. Likevel mente flere informanter at for mange muligheter ikke alltid er til det beste for ungdommene selv; «*Det gjør at man må sette seg enda bedre inn i hvilke muligheter man har, bruke mer tid på å orientere seg om studie og jobbalternativer*». For mange muligheter gjør at faren for å satse på feil mulighet er større nå, enn tidligere. Å navigere mellom muligheter gjør at unge må planlegge fritid og skole riktig med tanke på fremtiden i kunnskapssamfunnet. Hvorvidt en lykkes med dette, avhenger blant annet av hvilke ressurser en har rundt seg, ikke minst familiære relasjoner (Frønes 2013). Flere av informantene nevnte at det å benytte seg av mulighetene handler også om man har foreldre som er ressurssterke eller ikke. De som har ressurssterke foreldre stiller i en annen klasse når mulighetsrommet skal forseres. Disse ungdommene blir raskere og bedre informert om muligheter, og tilhører gjerne familier med økonomi til å realisere muligheter som krever større investeringer. Foreldrenes ressurser trenger ikke bare handle om økonomi, men om hvilket nettverk de har som kan bidra til at barna kommer inn i arbeidslivet. Eksempelvis nevnte en av informantene at noen ungdommer hadde fedre som kunne skaffe dem sommerjobb. Ressurser kan også handle om hvilken kunnskap foreldrene selv har om utdanningssystem og arbeidsliv. Tidligere forskning har påvist at foreldres utdanningsnivå påvirker hvilke ambisjoner ungdommer selv har når det gjelder utdanning (Lauglo 2011; Hansen and Strømme 2014).

2.1.5 «Vi jobber for å tjene litt ekstra penger»

Flere av informantene hadde allerede hatt sin første sommerjobb. De fleste av ungdommene som vi møtte i fokusgruppeintervjuene har også eller har hatt en deltidsjobb. Dette er jobber som har lave krav til kompetanse, som for eksempel kafejobb, butikkjobb, barnepass etc. og som er begrenset tids-

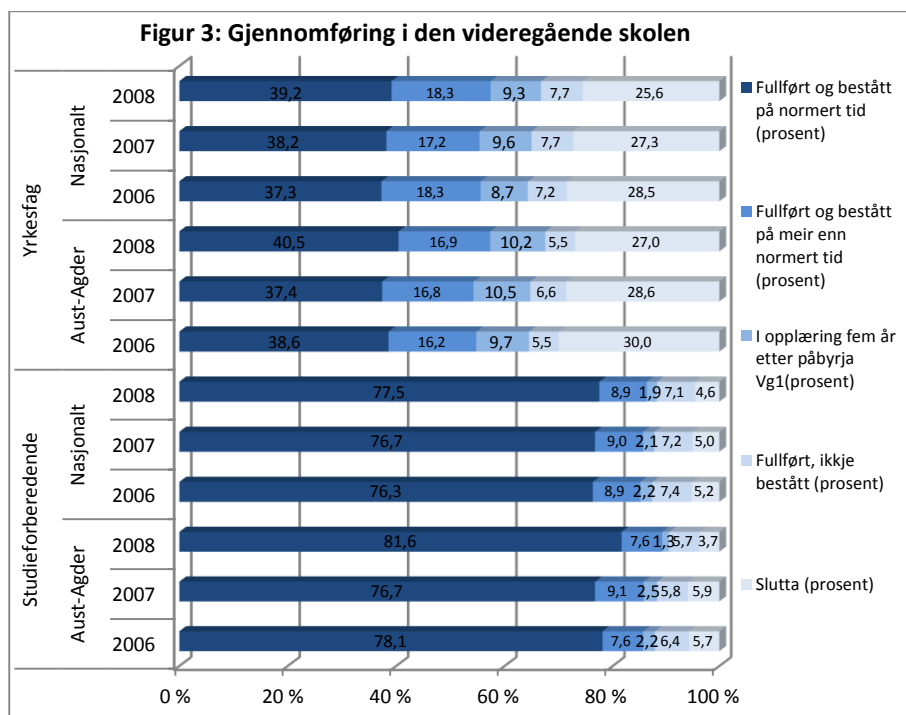
messig slik at jobben ikke påvirker skoleprestasjonene i negativ retning. De fleste jobber for å tjene ekstra penger. Informantene ser på deltidsjobbene sine som erfaringer de kan bruke i arbeidslivet seinere. Viktige erfaringer som ungdommene mente å ta med seg fra sine deltidsjobber var at når en er på jobb er det viktig å være tilstede. Det vil si «... koblet av sosiale medier, og det er viktig å oppføre seg fint». Man må vise at man er interessert i å gjøre en god jobb og at det er gøy å jobbe. At ungdommene har slike klare ideer om viktigheten av å jobbe er viktig. Tidlig arbeidserfaring er tungtveiende for å få kontakter inn i arbeidslivet. Med nettverk og arbeidslivserfaring får ungdommene en bredere CV å vise frem til kommende potensielle arbeidsgivere.

2.1.6 «Vi fremstår som gullunger»

I følge statistikk over ungdommers livsvaner har ungdom aldri vært mer «skikkelige» enn det som dagens ungdomsgenerasjon er. Ungdom flest drikker mindre, røyker mindre, trener mer, satser på utdanning, har et godt forhold til foreldrene og deltar sjeldnere i kriminell aktivitet, enn det som ungdom gjorde tidligere (Ungdata 2014). Flere av våre informanter påpekte at dette stereotype bildet ikke alltid stemmer. Flere av informantene hevdet at selv om de ikke er noen værstinger, er det ikke slik at de er gullunger hele tiden. «Når de voksne ikke ser oss, er det party hele natta med både røyking og drikking», fortalte noen av informantene. Likevel mente informantene at deres generasjon er roligere, enn det som unge var for bare 5 til 6 år siden. Ungdommene som ble intervjuet hevdet at «værstingene» er folk mellom 20 og 30 år. Det er disse som lager bråk på byen». Informantene forklarte dette med at deres behov for å være rebelsk er lavere enn tidligere, samtidig som at konsekvensene ved en rebelsk atferd er større nå enn tidligere. Dersom man er for rebelske og kanskje også driver med kriminell aktivitet er faren større for at man faller fra i vennegjenger, på skolen og i arbeidslivet. Det ble fortalt at unge i dag kanskje ikke har så mye å opponere mot. De har lite å klage på når det gjelder tilgang til materielle goder, regler om innetider, tilgang til fritidsaktiviteter etc. Samtidig er det her viktig å understreke at tidligere forskning viser at det er klart store sosiale forskjeller blant unge, både i Aust-Agder og landet for øvrig (Ellingsen, Jeppesen et al. 2009; Olsen, Jentoft et al. 2009)

2.2 Gjennomføring i den videregående skolen

- I prosent slutter flere elever på yrkesfag i Aust-Agder, enn nasjonalt. Og det er flere i Aust-Agder som fullfører videregående skole uten å bestå, enn det er i landet forøvrig.
- Elevene i Aust-Agder har færre grunnskolepoeng² med seg inn i videregående skole, enn elever nasjonalt.
- Av elevene i den videregående skolen i Aust-Agder er det elever i Setesdal som i gjennomsnitt har flest grunnskolepoeng. Elevene i Øst-Agder har lavest grunnskolepoeng.

Kilde: Udir.no/skoleporten³

Informantene hevdet at et negativt resultat av det opplevde presset (som beskrevet i kapittel 2.1), og det å gjøre feil utdanningsvalg kan være frafall i den videregående skolen. Hele tre av ti elever dropper ut eller avslutter vide-

² Grunnskolepoeng regnes ut ved at alle avsluttende karakterer som føres på vitnemålet, legges sammen og deles på antall karakterer slik at en får et gjennomsnitt. Deretter ganges gjennomsnittet med 10 (www.udir.no/skoleporten). Elever som har færre enn halvparten gyldige karakterer er ikke med i beregningene

³ Mangler data om gjennomføring fordelt på de tre regionene i Aust-Agder.

regående skole uten vitnemål (www.skoleporten.no/udir). I følge informantene er dropp-outene «... ofte elever som ikke takler skolepresset». Presset om å prestere i skolen ble hevdet å oppleves som mer problematisk for elever som ikke er motivert for teoretiske fag. Data fra Elevundersøkelsen i den videregående skolen viser at det er flere på yrkesfag, enn på studiespesialiserende som slutter før endt videregående utdanning. Mange velger yrkesfag fordi de er lei av skolebenken, ble det sagt i fokusgruppeintervjuene, oger man svært skolelei kan det være fristende å takke ja til jobbtilbud.

Dersom man ikke er motiverte for skolen har det gjerne sammenheng med at man kanskje ikke presterte så bra på ungdomsskolen, mente flere av informantene. Her får informantene støtte i tidligere forskning. Tidligere forskning har pekt på at jo lavere grunnskolepoeng en elev har, jo større er sjansen for at eleven avslutter videregående utdanning (www.skoleporten.no). Figur 3 viser en oversikt over utviklingen av frafall i Aust-Agder kontra Norge blant elever fem år etter at de begynte på videregående skole i perioden 2006-2008. Aust-Agder følger trenden for fullføring som landet for øvrig viser, men hadde en noe større andel både på studieforbereende og yrkesfag som startet på videregående utdanning i 2008 og som fullførte på normert tid (fem år). På den andre enden av skalaen finner man at reelt frafall (altså elever som dropper ut av skolen) er høyere i Aust-Agder, enn i landet for øvrig.

Flere av informantene i fokusgruppeintervjuene gikk på yrkesfag. Blant disse elevene ble det hevdet at en av årsakene til at flere elever på yrkesfag avslutter videregående utdanning uten vitnemål, kan være at det på yrkesfag er mange flere programfag å velge mellom, og at faren for å velge feil programfag blir dermed større. Yrkesfag leder mot en bestemt spesialisering der en gjennom lære i bedrift skal lære seg et konkret og definert yrke. Det ble i fokusgruppeintervjuene problematisert at kan være vanskelig å bestemme seg for hva en skal bli når en er 15 – 16 år gammel.

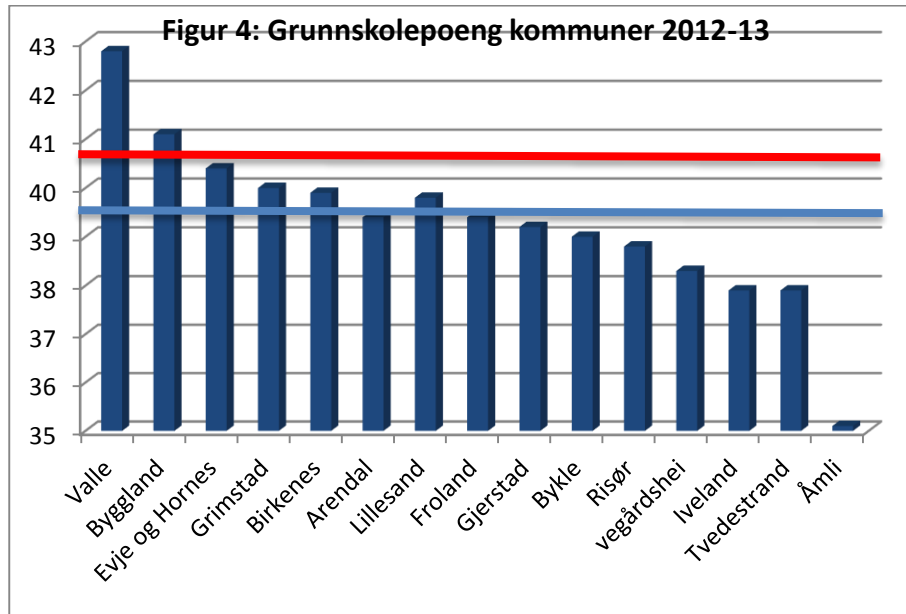
Det har tidligere blitt nevnt flere ganger at informantene i fellesskap hevdet at de ungdommene som av ulike årsaker ikke vil eller evner å jobbe med skole er de som dropper ut av skolen. Informantene var, noe overaskende fra forskernes side, enige i at disse ungdommene har stor sjanse for å havne på NAV. Dette var basert på en felles forståelse om at elever som faller fra i skolesystemet kommer dårligere ut, får ikke jobb og møter på problemer i voksenlivet nettopp på grunn av mangelen på utdanning, ble det hevdet. Å være *naver* er ikke akseptabelt blant de ungdommene som ble intervjuet i dette prosjektet, selv om de kjenner mange som ender opp som naver eller som ung ufør. Her mente alle informantene at «det er viktig å skille mellom

de som kan og evner og jobbe, men ikke ønsker å jobbe, og de som faktisk har begrenset helse til å jobbe enten deltid eller fulltid». Å være ung og samtidig være naver ble ofte i intervjuene koblet tilhørighet i belastede miljøer som har relasjoner til for eksempel rus eller kriminalitet.

Det er en statistisk sammenheng mellom grunnskolepoeng som elever tar med seg in i den videregående skolen og frafallsproblematikk. I likhet med analyser fra tidligere klassekull, viser analyser av 2006-kullet at det er en klar sammenheng mellom antall grunnskolepoeng og andelen som fullfører og består videregående skole (Elevundersøkelsen). Jo flere grunnskolepoeng elevene har, jo større er sannsynligheten for at de fullfører videregående. Dette gjelder også innen de to hovedretningene studieforbereidende og yrkesfag. Ungdom som begynner på yrkesfag har færre grunnskolepoeng, enn de som starter på studieforbereidende. Andre faktorer som påvirker sannsynligheten for å fullføre er foreldres utdanningsnivå. Jo høyere utdanningsnivå foreldrene har, jo større sannsynlighet er det for at elevene fullfører videregående skole (Bakken 2009; Hægeland, Kirkebøen et al. 2013; Ekren 2014).

Elevene i Aust-Agder går inn i videregående skole med lavere grunnskolepoeng, enn det som elever i snitt i landet for øvrig gjør (figur 4), og situasjonen har vært vedvarende over tid. Det kan være en årsak til at Aust-Agder har større frafall i yrkesfag fra videregående skole enn landet for øvrig. Skal man stimulere til økt gjennomføring i videregående skole er det da sannsynlig at tiltak bør iverksettes allerede i grunnskolen.

Videre analyser av skoleportens kartlegging av grunnskolepoeng viser at elevene i kommunene i Setesdal har jevnt over bedre skoleprestasjoner målt i grunnskolepoeng, enn de øvrige kommunene i Aust-Agder. Tall fra skoleporten viser også at det på kommunenivå er liten forskjell i endringer av grunnskolepoeng fra år til år. De kommunene som ligger nederst, midt på treet eller øverst på lista, har hatt en stabil plassering på lista over tid. Med unntak av noen enkelte årlige avvik for noen av kommunene er skoleprestasjonene med andre ord vedvarende. Figur 4 viser en oversikt over grunnskolepoengene på kommunenivå for skoleåret 2012-13. Den blå linja viser gjennomsnittet i Aust-Agder, mens den røde linja viser gjennomsnittet for hele landet. Bare to av kommunene i Aust-Agder kan vise til skolerestater der elevene har høyere grunnskolepoeng enn landet for øvrig. Det kan være verdt å bemerke at begge disse kommunene ligger i Setesdal, har tynt næringsliv og få kompetanseintensive arbeidsplasser. Det kan tyde på at måten skoleeiere og skoleledelse jobber på likevel kan være gode eksempler på hvordan bidra til økt læring og bedre prestasjoner i skolen.

Kilde: Udir.no/skoleporten

Statistisk Sentralbyrås (SSB) levekårsindeks viser at levekårsutfordringene er større i Agder, enn ellers i landet, og at utfordringene har vedvart over tid. Dette knytter seg i stor grad til yrkesdeltakelse. Aust-Agder har en høyere andel uføre enn landet for øvrig, og mange kommuner opplever stort frafall fra arbeidslivet på grunn av uførhet (Ellingsen, Jeppesen et al. 2009; Olsen, Jentoft et al. 2009; Hiim 2013). Andelen arbeidsledige har stort sett ligget over landsgjennomsnittet, og i likhet med landet for øvrig har flere kommuner en stor andel unge som faller ut fra videregående opplæring og da spesielt yrkesfaglig opplæring. Agder har også en høyere andel kvinner som jobber deltid enn ellers i landet (Ellingsen 2008; Dale, Karlsen et al. 2011; Magnussen 2012). Variasjonen mellom kommunene er imidlertid stor. Mens noen kommuner utpeker seg med gjennomgående lave resultater, er det andre som er bedre eller som ligger tett opp til det som er landsgjennomsnittet. Tidligere forskning har også avdekket komplekse årsakssammenhenger som knytter seg til et svakt og ensidig arbeidsmarked, samt kulturelle holdninger (for eksempel høy grad av religiøsitet, mange unge uføre sammenliknet med landet for øvrig, og praksiser) (Dale, Karlsen et al. 2011). Samtidig har Aust-Agder en høyere andel unge uføre (Olsen, Jentoft et al. 2009). Forskerne bak de refererte rapportene konkluderer med at levekårsutfordringer i Agder er en konsekvens av samspillet mellom samfunnsmessige strukturer og en selvforsterkende kultur for deltidsarbeid og unge uføre. Setter man resultatene fra tidligere levekårsundersøkelser sammen med funn fra

Ungdata, Elevundersøkelsen og fokusgruppeintervjuene styrkes antakelser om at utenforskap både i skole og arbeidsliv starter allerede tidlig i barneårene. Sannsynligheten for utenforskap er ofte et resultat av selvforsterkende sosial arv. I kunnskapssamfunnet er tidlig inngripen hos barn med sosiale, familiære og skolemessige utfordringer viktigere enn noen gang.

I følge ungdommene selv handler mye om frafall fra arbeidslivet og uføreproblematikk om hvordan unge takler «presset» i ungdomstiden. De av ungdommene som har sunne vennegjenger der de blir godt tatt vare på, har en skolesituasjon som de opplever som positiv. Når de samme ungdommene også føler støtte gjennom ungdomstiden og skolegangen fra familien, er det i følge informantene sannsynlig at «*disse ungdommene som har størst sannsynlighet for å lykkes i livet*». Mestring av hverdagspresset blir altså en hovedforklaring blant ungdom som beskriver om hvorvidt god opplevd livskvalitet i ungdomstiden legger til rette for et godt voksenliv. Å stimulere opplevelsen av mestring både i hjemmet, på fritiden og i skole blir dermed en nøkkelfaktor som blir avgjørende på veien mot et godt voksenliv.

2.3 Trivsel i skolen

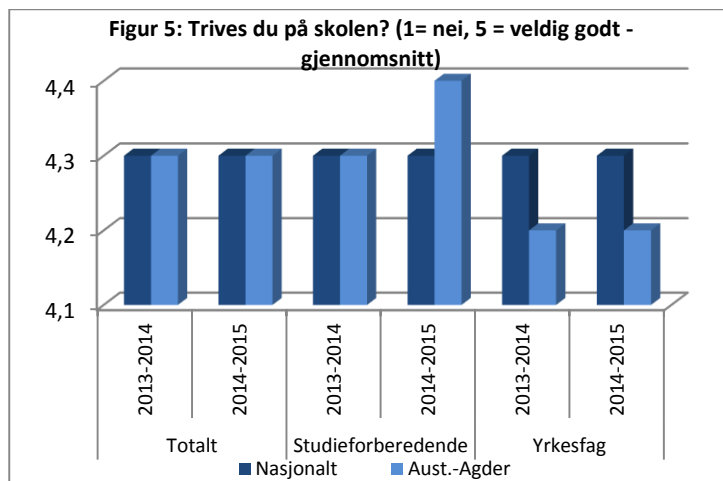
- *Analyser av statistikk i Ungdata viser at de fleste elevene i ungdomsskolen i Aust-Agder, i likhet med landet for øvrig, trives på skolen.*
- *Elevene i Aust-Agder trives noe bedre enn elevene i landet for øvrig. Det er små geografiske trivselsforskjeller innad i Aust-Agder. Elevene i Setesdal trives litt dårligere på skolen.*
- *En regresjonsanalyse viste at jo bedre elevene trives de på skolen jo lengre tid sier at de bruker på lekser.*
- *De av elevene som rapporterte om ha flere hverdagsproblemer trives mindre på skolen, bruker i snitt mindre tid på lekser og er mindre fornøyd med egne skoleprestasjoner.*

Tabell 3: Elever som svarer at de trives godt, eller svært godt på skolen.

Norge	Aust-Agder	Østre Aust-Agder	Vestre Aust-Agder	Setesdal
93,8	94,8	94,9	94,8	93,9

Kilde: Ungdata

Analysene av Ungdatasettene viste at de aller fleste elevene (mer enn 90 prosent) trives enten nokså godt eller svært godt på skolen. Elevene i Aust-Agder trives noe bedre enn elevene i landet for øvrig. Selv om vi i Elevundersøkelsen ikke kan skille mellom de tre analyse regionene i Aust-Agder, ser man at respondentenes svar her følger opp trenden om trivsel også i den videregående skolen (figur 5).

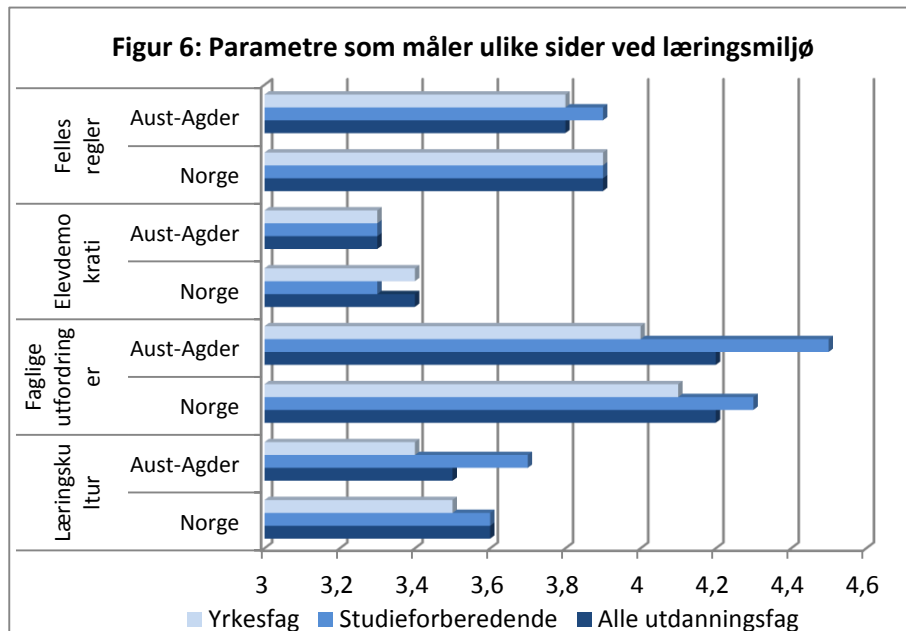
Kilde: Elevundersøkelsen, 2013/2014 og 2014/2015.

Figur 5 viser at de fleste elevene i Aust-Agder, i likhet med elevene i landet for øvrig, trives svært godt i den videregående skolen. I Aust-Agder trives elevene på studiespesialiserende linjer bedre enn elever på yrkesfag. Elevundersøkelsen 2013-2014 og 2014-2015 viser videre at lærenes støtte har stor betydning for elevene i videregående skole. Nasjonalt så vel som regionalt har elevenes trivsel med lærerne økt i perioden 2007-2012 (Elevundersøkelsen 2007-2012). Elevene både nasjonalt og regionalt sier at de får god til meget god støtte av lærerne dersom de har problemer med å forstå arbeidsoppgaver på skolen, og lærerne behandler elevene med respekt. Når det gjelder opplevelsen av at lærerne bryr seg om elevene og at de har tro på dem er skåren litt lavere i Aust-Agder, men fremdeles er den totale skåren høy. Den samme trenden i undersøkelsen finner man på påstanden «lærerne hjelper meg slik at jeg forstår det jeg skal lære». Lærerne har altså en betydelig posisjon i elevenes skoleinnsats og prestasjoner, en posisjon som ser ut til å styrkes relatert til elevenes skolerresultater.

I et av fokusgruppeintervjuene ble det påstått at; *«jo mindre klassene er, jo større trivsel er det blant elevene»*. Årsaken til at trivsel økes av mindre klassestørrelse ble i et av fokusgruppeintervjuene forklart med at man i klasser med færre elever føler en større trygghet for det å kunne være seg selv, for det å prestere faglig, og ikke minst at aksepten av å ha egne meninger ble påstått å være større.

I alle de tre fokusgruppeintervjuene ble også lærernes rolle holdt frem som svært viktig for trivselen. For å ha god trivsel i klasserommet og på skolen er det viktig å føle støtte fra lærerne, fremfor å ha lærere som trykker sine elever ned. *«Lærere som ikke har evne til å inspirere og motivere sine elever, kan ikke lære bort fag»*, understreket en av informantene. Enkelte av våre informanter hevdet sågar at *«... i den videregående skolen finnes lærere som av denne årsak ikke burde vært lærere»*. Lærere som er dårlige eller som ikke behandler elevene med gjensidig respekt, ble forklart som en årsak til at elever slutter i den videregående skolen. I motsatt ende bidrar dyktige og hyggelige lærere til at elever gleder seg til å gå på skolen, og til at elevenes skoleprestasjoner øker. Elevundersøkelsen 2013-2015 viser antydninger om at elever i Aust-Agder opplever mindre støtte fra lærerne i skoleåret 2013-2014, enn elevene nasjonalt. For skoleåret 2014-2015 hadde opplevelsen av støtte fra lærerne økt siden undersøkelsen 2013-2015, og lik den nasjonale skåren. Elevundersøkelsen 2007-2012 viser at elevene i Aust-Agder over tid har hatt noe lavere trivsel med lærerne, enn elevene nasjonalt. Det er spesielt på yrkesfag at denne trenden har vært gjeldende. I en vurdering av disse analysene vil vi understreke at forskjellene mellom Aust-Agder og Norge totalt er hverken oppsiktsvekkende eller alvorlig.

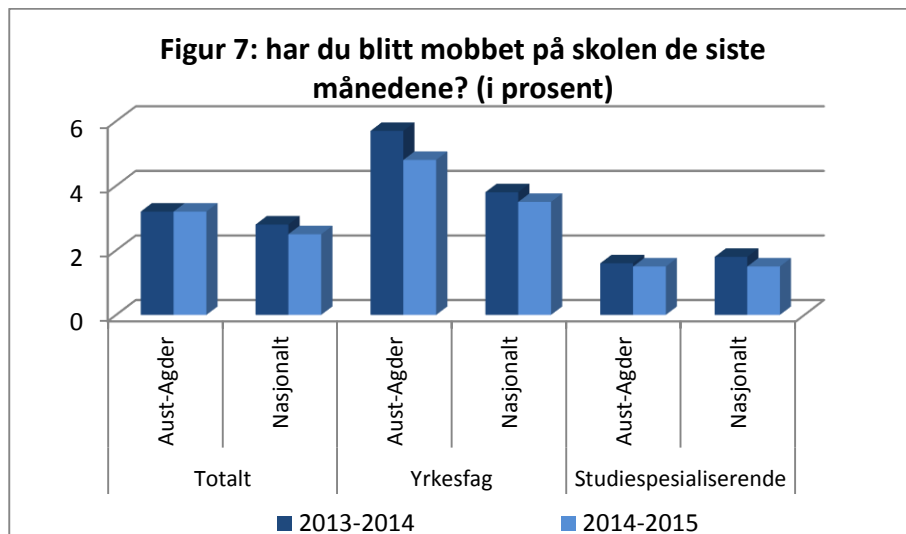
Ut fra tallene fra Elevundersøkelsen 2013-2014 og 2014-2015 kan man stille spørsmål om trivsel og læringskultur er et spor som kan forklare hvorfor det er en høyere andel på yrkesrettede linjer i Aust-Agder som avslutter videregående skole, enn det er nasjonalt. Også på flere andre parametere (se figur 6) finner man samme type forskjeller der yrkesfag ser ut til å skåre lavere enn gjennomsnittet i Aust-Agder. I de tidligere kartleggingene som ble gjort i Elevundersøkelser i perioden 2007-2012 ser man spor av at utviklingen i Aust-Agder har vært stabil over tid. Samtidig er det flere faktorer ved læringsmiljøet ser ut til å trekke ned opplevelsen av selve læringsmiljøet (figur 6).

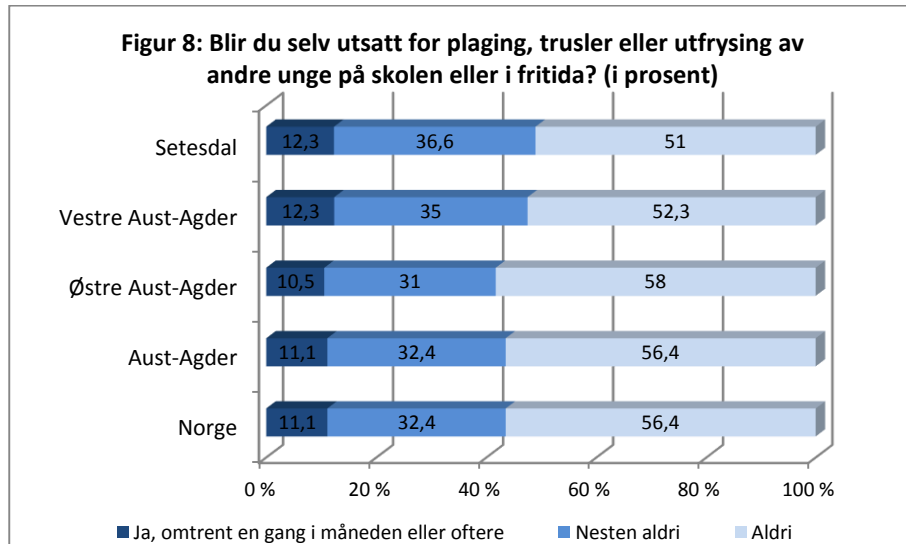
Kilde: Elevundersøkelsen

Figur 6 viser en oversikt over fire nøkkelindikatorer som måler ulike sider ved læringsmiljø, og som ble målt i Elevundersøkelsen 2013-2014. Figuren viser at elevene på yrkesfag i den videregående skolen i Aust-Agder er mindre tilfredse med indikatorene læringskultur, faglige utfordringer, elevdemokrati og felles regler, enn det som elevene i landet for øvrig er. Situasjonen er motsatt på studiespesialiserende retninger. Her er elevene mer tilfredse, eller uttrykker like stor tilfredshet som elevene i landet for øvrig på de fire parameterne.

I Elevundersøkelsen er der også data relatert til læringsmiljø som måler elevenes opplevelse av å være utsatt for plaging, trusler eller utfrysning. I likhet med landet for øvrig, svarte elevene i Aust-Agder i Ungdataundersøkelsen at de selv har en god atferd på skolen. De fleste elevene (96 prosent!) påstår at de selv ikke er med på å plage, true eller fryse ut andre unge på skole eller i fritiden. Derimot er det betydelig flere (11 prosent) som svarer at de har blitt utsatt for plaging, trusler eller utfrysning av andre unge på skolen eller i fritida i løpet av den siste måneden. Den samme trenden finner vi i datasettet som omhandler landet for øvrig. I Elevundersøkelsen 2007-2012 ble elevene bedt om å vurdere forekomsten av mobbing på skolen på en skala fra 1 til 5. Elevene i Aust-Agder svarte ganske likt med elevene nasjonalt. Det ble i Aust-Agder, så vel som nasjonalt, rapportert om høyere forekomst av mobbing på yrkesfag, enn på studiespesialiserende retning. To av årene i perioden ble det rapportert om noe mer mobbing på skolen i Aust-Agder. Her var det elevene på yrkesfag som rapporterte om en høyere forekomst av mobbing. I Elevundersøkelsen 2013-2015 ble elevene i den videregående skolen spurt om de har blitt mobbet på skolen de siste månedene (figur 7).

Kilde: Elevundersøkelsen 2013-2015

Kilde: Ungdata

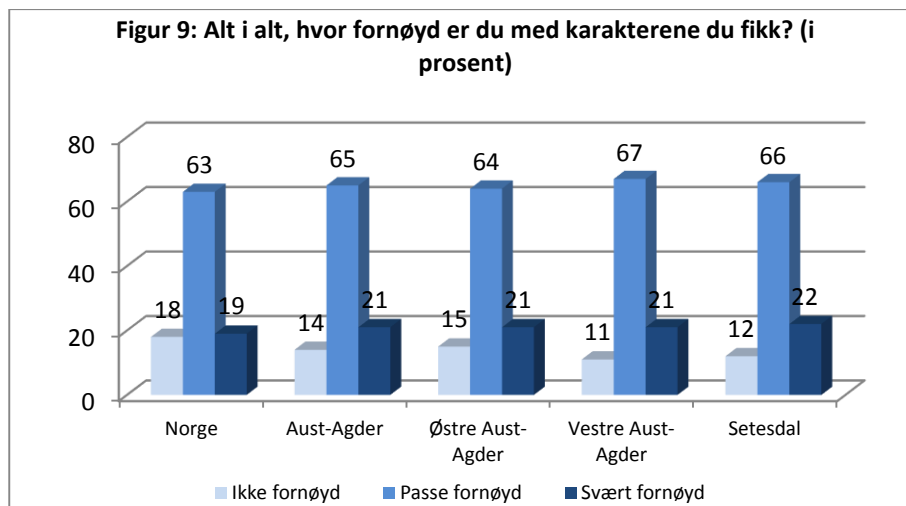
Figur 8 viser at Aust-Agder har et likt utfordringsmønster som landet for øvrig når det gjelder ungdomsskoleelever som sier at de blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen og i fritiden. Mens 11 prosent av elevene sier at de blir utsatt for plaging, trusler eller utfrysing, er det nærmere 90 prosent som svarte at de ikke opplever samme problemer. Bryter man tallene ned på region finner man at det er forskjeller av opplevelse av plaging, trusler og utfrysing mellom de tre regionene Østre Aust-Agder, Vestre Aust-Agder og Setesdal. Mens det er færre i Østre Aust-Agder som fortalte at de blir utsatt for plaging, trusler og utfrysing, er det flere i de to regionene Setesdal og Vestre Aust-Agder som rapporterte om det samme. Mulige begrunnelser på hvorfor det er slik, fant vi ikke i hverken i det kvantitative datasettet Ungdata eller i fokusgruppeintervjuene. Forskjellene er dog små, og det må her tas hensyn til de to regionene der det ble rapportert om mest plaging, trusler og utfrysing har datasett med færre respondenter. Samtidig kan forekomsten av plaging, trusler og utfrysing variere fra år til år.

Opplevelsen av antallet elever som opplever mobbing går altså ned når ungdommene starter i videregående skole. Til tross for nedgangen i mobbeproblematikk i den videregående skole, klarer ikke skolene i Aust-Agder å lande på samme nivå som man finner i landet for øvrig (figur 7). Det spesielt interessante ved denne statistikken er at «mobbeproblemet» relateres til yrkesfag, mens studiespesialisering har en lavere skåre. På yrkesfag er det nesten to

prosent flere elever i Aust-Agder som sier at de opplever mobbing, enn det er i landet for øvrig.

2.4 Mestring i skolen

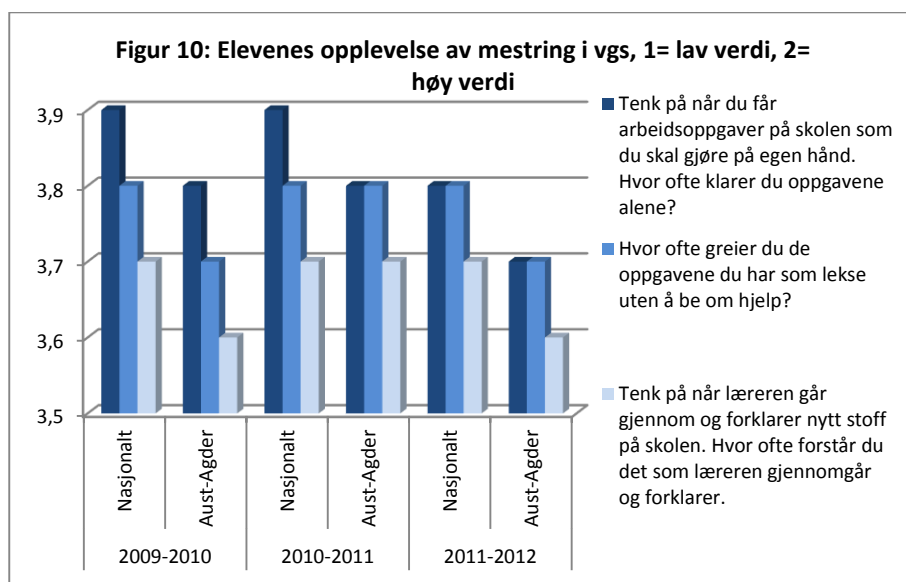
- *Analyse av Ungdata viser en sammenheng der jo bedre elevene trives i ungdomsskolen, jo mer fornøyde er de med karakterene som de fikk ved siste semester – og motsatt.*
- *Sammenlikner man Aust-Agder ungdomsskolenes tilfredshet med egne karakterer med landet for øvrig, er elevene i Aust-Agder litt mer fornøyd med sine skoleprestasjoner.*
- *De aller fleste ungdomsskoleelevene i alle de tre analyseregionene i Aust-Agder var passe fornøyd med siste semesters karakterer. Bare en av fem elever svarte at de er svært fornøyd med karakterene.*

Kilde: Ungdata

Sammenlikner man Aust-Agder elevenes tilfredshet med egne karakterer med landet for øvrig, er elevene i Aust-Agder mer fornøyd med sine skoleprestasjoner (figur 9). De aller fleste elevene i Aust-Agder er passe fornøyd med karakterene som de fikk i siste semester. Hele to av tre svarte at de er passe fornøyd. Bare en av fem elever svarte at de er svært fornøyd med karakterene. 14 prosent svarte at de ikke er fornøyd med egne karakterer. Her er det viktig å understreke at figuren presenterer tall for elevenes egen fornøydhet med karakterene, og ikke de reelle karakterene. Ser man på elevenes egenrapportering i Ungdata, er der også ubetydelige forskjeller mellom de tre analyseregionene. Hvor fornøyd elevene i Aust-Agder er med egne skoleprestasjoner har ikke sammenheng med geografi og hvilken av de tre analyseregionene de går på skole i. Det som er mer interessante funn da er at data viser en sammenheng der jo mer elevene trives på skolen, jo mer fornøyde

er de med karakterene som de fikk ved siste semester – og motsatt. I figuren under følges ungdomsskoleelevenes vurdering av karakterene opp med elevenes rapportering av mestring i videregående skole.

Kilde: Skoleporten.no/udir

Med understreking av at mestring har vært målt bare siden 2009, viser data i Elevundersøkelsen at elevenes opplevelse av mestring i den videregående skolen har vært stabil siden 2009, med en liten oppsving i mestring for skoleåret 2010-2011. Samtidig rapporterer elevene på studieforbereende både nasjonalt og regionalt om litt større grad av opplevelse av mestring, enn elevene på yrkesfag. Også Elevundersøkelsen 2013-2014 og Elevundersøkelsen 2014-2015 i den videregående skolen viste at opplevelsen av å mestre skolen er større på studieforbereende, enn på yrkesfag. Figur 10 viser en oversikt over hvordan elevene i Aust-Agder og nasjonalt svarte på spørsmål om mestring i den videregående skolen (www.skoleporten.no/udir). Figuren viser tydelig at elevene, både i Aust-Agder og nasjonalt, mener at de klarer å løse oppgaver på skolen og lekser, på egen hånd. Når vi gikk nærmere inn i tallmaterialet i Elevundersøkelsen fant vi at elevene, og da særlig jentene i Aust-Agder, svarte at de sjeldnere enn landsgjennomsnittet, forstår det som lærerne gjennomgår og forklarer. Her er det viktig å understreke at figuren viser en oversikt over elevenes opplevelse av mestring, og ikke de reelle skolerresultatene.

Læringsmiljø påvirker elevenes læring og har stor betydning for hva og hvordan de unge tar imot læring på skolen (Bourdieu 1986; Zhou and Bankston 1994; Kemmis and McTaggart 2005; Suh and Suh 2007; Heath and Rothon 2008; Nielsen and Nielsen 2010; Supitchayangkool 2012; Høst, Seland et al. 2013; Håkon Høst (red.) 2013). Flere av elevene som vi møtte i fokusgruppeintervjuene var opptatte av at lærerne betyr mye for hvordan elevene mestrer skolen og skolefagene. Det er viktig at lærerne i skolen klarer å engasjere elevene i skolen faglig. Dersom man har en lærer som ikke involverer seg i elevene og som ikke evner å presentere faget på en interessant måte, mente de fleste av informantene at de mistet motivasjonen til å gå på skolen og til å prestere. Gode lærere ble hevdet å fremme et godt læringsmiljø og er gode tilretteleggere for at elever skal kunne mestre skolefagene. En god lærer ble beskrevet som en resursperson med god humør, gode sosiale evner, er inspirerende, er tydelig i beskjedene om hva som kreves av elevene, varierer i undervisningsformen, og som gir elevene støtte til å utvikle seg faglig.

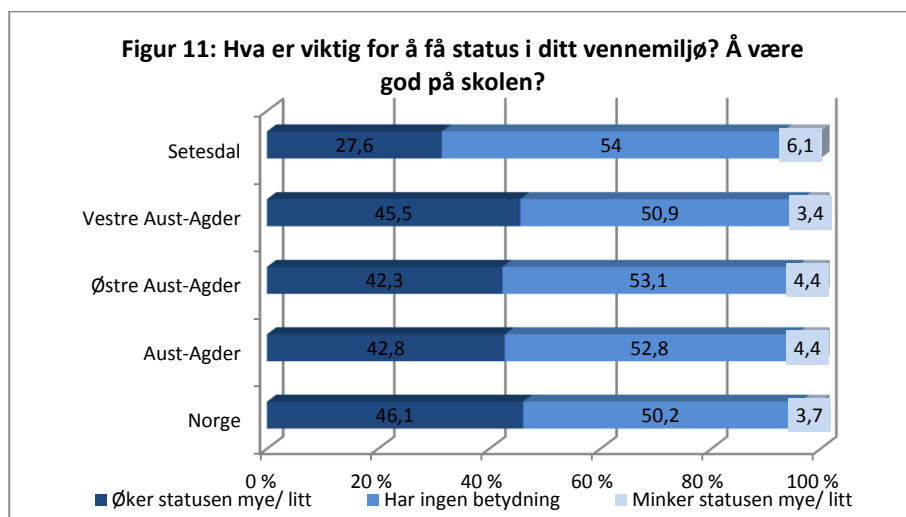
2.4.1 «Fritiden går for det meste til lekser»

Da fokusgruppeinformantene var elever i ungdomsskolen svarte de, sammen med deres medelever i Aust-Agder, at de brukte mye tid på lekser. I 2012 - 2013 brukte en av tre elever mellom en halv time til en time hver dag på å gjøre lekser. Nesten en av tre elever gjorde lekser i en til to timer daglig. 18 prosent gjorde lekser i mer enn to timer daglig. Rundt 20 prosent gjorde lekser i mindre enn en halv time.

I fokusgruppeintervjuene hevdet informantene at de fremdeles «*bruker mye av fritiden til å gjøre lekser, også i den videregående skolen*». Å jobbe med skolearbeidet var blant våre informanter en viktig byggestein for å lykkes i videre utdanning og i arbeidslivet. Det kan si noe om hvordan dagens utdanningssamfunn strukturerer store deler ungdommers tilværelse (Frønes 2013). Det å være flittig i skolearbeidet og å være nøye med leksene ble i intervjuene holdt frem som en nøkkel for å lykkes på skolebenken. Ikke uten grunn; samtlige av informantene mente at de voksne som har attraktive jobber i arbeidslivet har jobbet hardt i skole og studier for å lykkes i arbeidslivet. Likevel var det flere av våre informanter som hevdet at «*en del ungdommer velger å gjøre andre ting, som for eksempel å gå på kino, enn å gjøre lekser*», og at «*... dersom man ikke er interessert i å gjøre lekser, bør man ikke velge teoretiske fag slik som man får på studiespesialiserende linjer*». Mens noen av elevene blir motivert hjemmefra til å gjøre lekser, var det andre elever som ikke opplever et slikt «mas» fra foreldrene, som informantene betegnet det som.

2.5 Skolemotivasjon

- *Blant ungdommene i Aust-Agder er det å være god i idrett, ha et bra utseende og være til å stole på, markant mye mer viktig for å få status i vennemiljøet, enn det å være god på skolen. Dette er en trend som følger landet for øvrig.*
- *Faktor og regresjonsanalyser viste en positiv sammenheng der jo bedre elevene opplever hverdagslivet (få hverdagsplager, godt forhold til foreldre etc), jo bedre skoleinnsats og resultater viser elevene.*
- *Data fra Elevundersøkelsen viser at foreldres involvering i skole er viktig for å motivere sine ungdommer til økt skoleinnsats.*

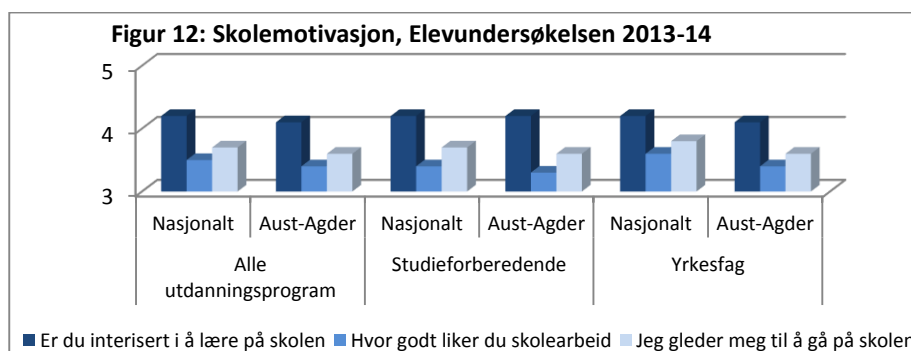

Kilde: Ungdata

Analysen av tallmaterialet i Ungdata viste at for over halvparten av elevene i ungdomsskolen, både i Aust-Agder og i landet for øvrig, gir det å være flink på skolen ingen status blant venner (figur 11). I landet for øvrig er det å være flink på skolen forbundet med høyere status blant venner, enn det er i Aust-Agder. I tillegg viser tall fra Ungdata at det er en markant forskjell mellom de tre regionene, der elever i Setesdal svarte i mindre grad at det å være flink på skolen søker statusen i venneflokken, enn ungdomsskoleelevene i Vestre Aust-Agder og Østre Aust-Agder gjorde. Trenden i figur 11 er likevel at skolemotivasjon i ungdomsskolen blir påvirket av et ønske om økt fremtidig status, selv om det er andre faktorer som har større betydning for status i venneflokken. I følge datamaterialet i Ungdata er det å være til å stole på, flink i

idrett og å ha et bra utseende av større betydning for å oppnå status i venneflokken. I fokusgruppeintervjuene kom det frem at i barne- og ungdomsskolen kan man som elever tillate seg å være mer tøff og «drite i» skolen. Videre ble det hevdet at «når man kommer på videregående er det mer alvor i det å gå på skolen, og det blir viktigere å være flink på skolen».

Det man ser av indikatorer fra skoleporten som omhandler skolemotivasjon er at Aust-Agder i snitt skårer lavere på skolemotivasjon, enn landet for øvrig, og det som er særlig fremtredende er at det er yrkesfag som bidrar til å trekke ned statistikken for skolemotivasjon i fylket (figur 12). Her skiller elever i yrkesskolen i Aust-Agder seg markant ut fra landet for øvrig.

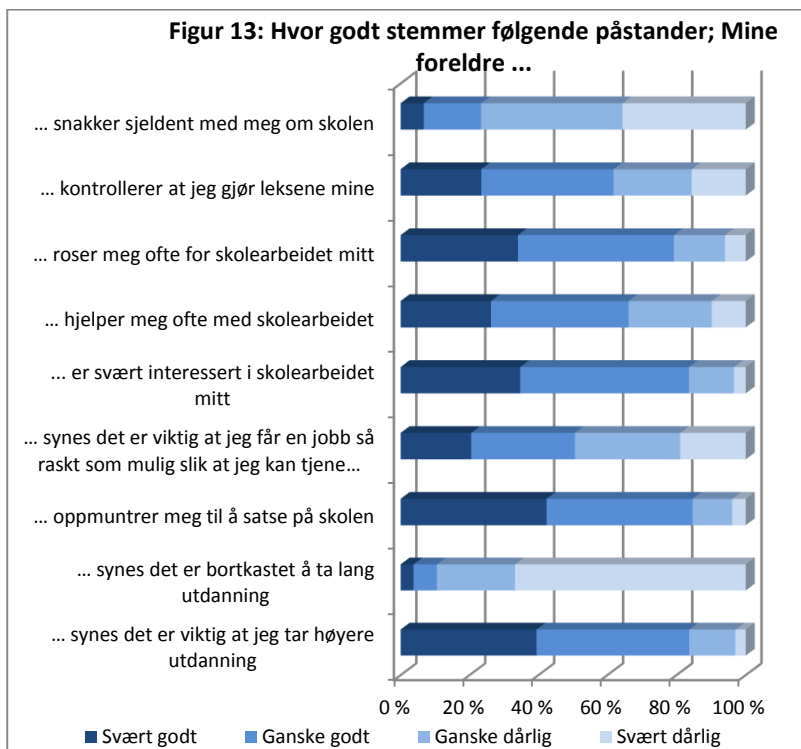
Kilde: Udir.no/skoleporten

I fokusgruppeintervjuene ble det diskutert hva som er viktige faktorer som motiverer unge til å gjøre det bra på skolen. Har for eksempel foreldre og lærere større innflytelse på skolemotivasjon for ungdomsskoleelever og elever i videregående? Eller er det slik at venner og egne forventninger til en selv det som motiverer til økt skoleinnsats? I fokusgruppeintervjuene kom det frem at det å tilhøre den *riktige* vennegjengen er viktig for å ha motivasjon til utdanning. «Dersom vennene er opptatte av å gjøre det bra på skolen og forsøke å forberede seg til ønsket fremtidig yrkesliv, er sjansen større for at en selv er motivert til utdanning», hevdet flere av informantene. Dette bekrefter tidligere forskning som understreker ungdomstidens viktighet for individers modning gjennom en kvalifiseringsfase for å delta kunnskapssamfunnet: Hvilke jevnaldrende en omgås, har ikke bare betydning for hva en gjør eller hvordan en trives på fritiden utenom skole- og utdanning. Hvilket sosialt miljø en er del av, eller hvilke venner en har, kan også ses som ressurser som kan både bidra til og styrke eller svekke innholdet i kvalifiseringsfasen og dermed videre muligheter utdannings- og arbeidsliv (Thorød 2010).

Det som i fokusgruppeintervjuene ble hevdet å være viktigste drivkraft ved utdanningsvalg er egne interesser. Det ble videre påstått at de som ikke er skoleflinke helst velger yrkesfaglige utdanningsretninger når de kommer i videregående. Her var det flere av informantene spesielt på studiespesialisering som diskuterte og problematiserte at det blant ungdom er mange fordommer om elever i yrkesfag. Fordommene går ut på at yrkesfagelever er mindre skoleflinke, at disse elevene ikke gidder å lese teori. I motsatt ende blir de som velger realfag ansett som smarte, ble det hevdet. Slike forutinntatte holdninger mente informantene er negativt. De ville gjerne understreke at de ikke tror at elever på programfag innen yrkesfag er mindre skoleflinke, men at elever på de to retningslinjene heller har forskjellige interesser.

2.5.1 Foreldrenes bidrag til skolemotivasjon

I fokusgruppeintervjuene understreket informantene at foreldre er viktig for ungdommenes skolemotivasjon. Figur 13 viser en oversikt over hvordan elever i ungdomsskolen opplever foreldres involvering i skolegangen. Analyser av Ungdata viser at elever i ungdomsskolen opplever at deres foreldre oppmuntrer dem til å satse på skole og synes det er viktig med høyere utdanning, samt at foreldrene er interesserte i sine ungdommers skolearbeid og roser sine ungdomsskoleelever for skolearbeidet deres. Datasettet fra Ungdata inneholder ikke data om foreldrenes involvering i skolehverdagen fra Setedalskommunene. Der var ingen statistiske forskjeller mellom hvordan ungdom i Aust og Vest-Agder opplever deres foreldres holdninger til utdanning. Heller ikke her var det markante forskjeller for hvordan elever i videregående i Østre og Vestre Aust-Agder opplever foreldrenes involvering i deres skolearbeid.

Kilde: Ungdata

Også i videregående skole opplever elevene at de får støtte og oppmuntring til å satse på skolearbeidet. Elevundersøkelsen 2013/2014 viste at elevene i den videregående skolen i Aust-Agder opplever samme støtte hjemmefra i skolearbeidet som elever i landet for øvrig. De aller fleste elevene svarte at deres foreldre viser stor interesse for det som de gjør på skolen. Her er det minimale forskjeller mellom nasjonalt og regionalt nivå. I lik grad med elever i landet for øvrig får Aust-Agder ungdommen moderat god hjelp til leksene hjemme og de voksne på hjemmearenaene viser høy grad av oppmuntring av sine ungdommer til å satse på skolearbeidet. Et unntak er imidlertid at elever på yrkesfag i Aust-Agder opplever noe større interesse for skolearbeidet hjemmefra enn landsgjennomsnittet. Det kan henge sammen med fagarbeiderkompetansens sterke posisjon i Agderfylkene.

I fokusgruppeintervjuene hevdet informantene at deres foreldres holdninger til utdanning har mye å si for hvilken utdanning de selv velger, og hvor mye tid de bruker på skolearbeid; «Foreldre er viktige rådgivere når utdanningsvalg skal tas». Selv om ikke foreldre daglig involverer seg i elevenes skolearbeid, er foreldrenes holdninger og forventninger til skoleprestasjoner av

stor betydning for egne forventinger til skoleresultater og til hvor mye tid man bruker på skolearbeidet, ble det hevdet. Dersom foreldrene har høyere utdanning, ble det hevdet å være en viktig årsak til at ungdommene selv velger studiespesialiserende programfag i den videregående skolen. Denne påstanden stemmer også i stor grad med forskning og teorier om forholdet mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg (Holen 2014; Korsnes, Hansen et al. 2014).

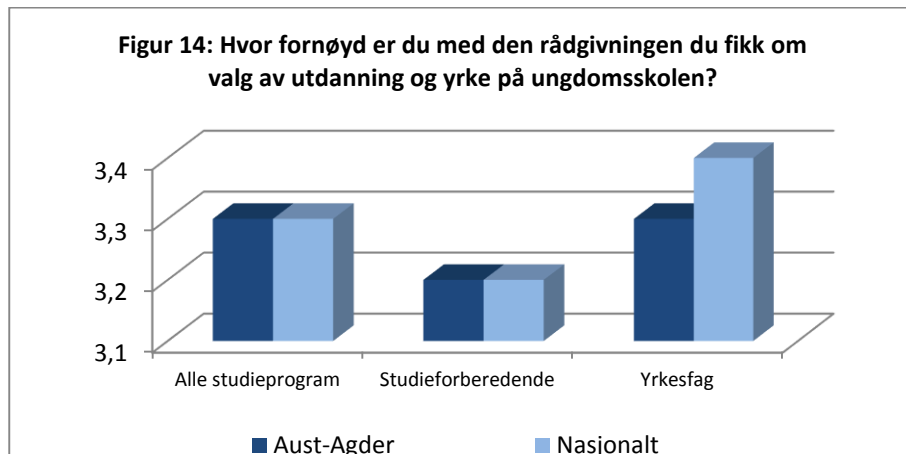
2.5.2 Skolens påvirkning på skolemotivasjon

Alle de 15 informantene vi har møtte mente at rådgivning om utdanning som de fikk i ungdomsskolen var alt for dårlig og snever til at de fikk bruk for rådgivningen når de skulle søke opptak ved videregående skoler. Flere av ungdommene som vi møtte i fokusgruppeintervjuene hadde gjennomført digitale personlighetstester for å finne ut hvilke yrker som passer for dem. Ungdommene mente at disse testene gave resultater som ikke stemte overens med egne ambisjoner og ønsker om yrkeskarrierer. Skoleungdom har gjerne høyere ambisjoner enn det som testene viste var passende yrker for dem. Samtidig var rådgivningen for ofte orientert mot at man skal ende ut i ett, og bare ett, yrke. Det gjør at valgene man tar blir skjebnesvangre, ble det hevdet. Spesielt jentene blant informantene var opptatte av at uansett utdanning man velger er det alltid rom for å videreutvikle seg som person, og at man også kan videreutdanne seg ut over den profesjonen som man først har utdannet seg til. Her ble rådgivning på ungdomsskolen oppfattet som begrenset når det gjelder å se muligheter for en variert yrkeskarriere med muligheter for videreutdanning og omskolering.

«Rådgivningen sa ingen ting om påbygg og den slags. Du kan bli sykepleier sa rådgiveren – og det var det».

Opplevelse av dårlig rådgivning kan selvsagt ha sammenheng med alder og modenhet. Det kan være sannsynlig at elevene i ungdomsskolen er for unge til å se for seg hvilke utdanningsmuligheter de har, og kan være mindre orientert mot de mulighetene som utkrystalliserer seg etter endt videregående skole. Selv om rådgivning på ungdomsskolen i fokusgruppeintervjuene ble beskrevet som dårlig, understreket elevene på to av skolene at de var fornøyde med rådgivningen om utdanningsmuligheter i den videregående skolen. På en av skolene traff vi elever som ikke var fornøyd med rådgivningen i den videregående skolen. Her møtte vi i hovedsak elever på yrkesfaglige programfag. Informantene mente at de heller enn å gjøre personlighetstester burde lære mer om hvilke jobbmuligheter som finnes, spesielt i Aust-Agder. De mente at de i alt for stor grad hadde ansvar for å søke mulighetsrommet selv. I prosjektet kompetanse og rekruttering (Hauge 2015) ble det av be-

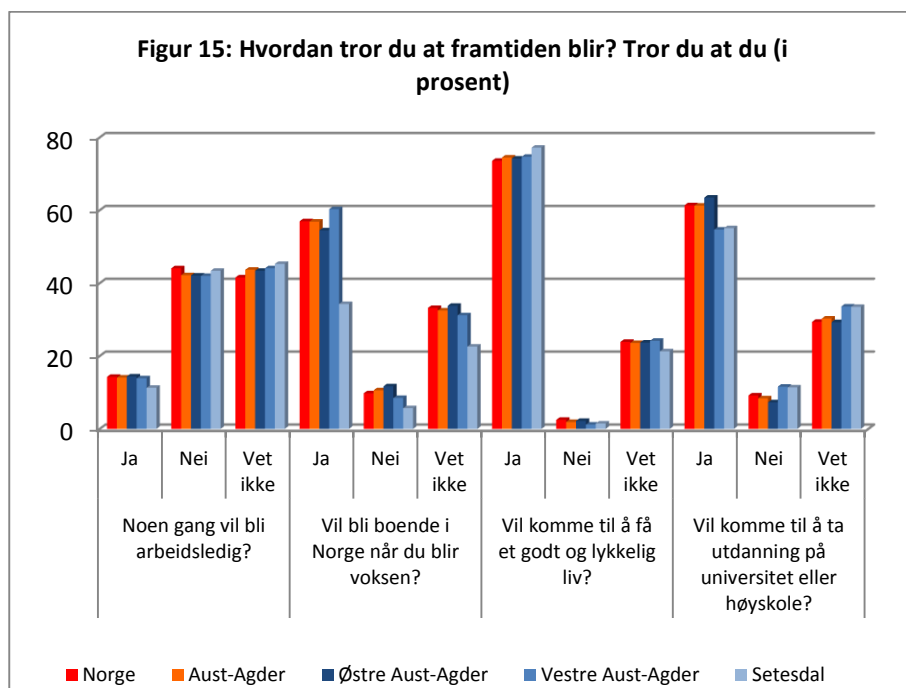
driftsinformanter som har ansvar for lærlinger understreket viktigheten av at man samarbeider mellom lokale skoler og arbeidsliv for å vise ungdom hvilke spennende muligheter som arbeidslivet har å tilby i nærmiljøet. Et bedre samarbeid vil kunne bidra til at ungdommene ser karrieremuligheter i nærmiljøet og at disse yrkene er spennende og byr på mange utfordringer der en får lov til å utvikle seg personlig i jobben. Figur 14 bekrefter misnøyen kvaliteten på rådgivning som de fikk på ungdomsskolen. Her var det elever på studiespesialiserende linjer som er minst fornøyd. Denne gruppa svarte likt med landet forøvrig. Elever på yrkesfag var likevel mindre fornøyd med rådgivning om valg av utdanning og yrke, enn landet for øvrig.

Kilde: Udir.no/skoleporten

2.6 Opplevelsen av muligheter for et godt voksenliv

- Tre av fire ungdommer i Aust-Agder og nasjonalt tror at de i fremtiden vil få et godt og lykkelig liv. Ungdom i Setesdal har størst tro på at de vil få et godt og lykkelig voksenliv.
- De av ungdommene som ikke tror at de får et godt og lykkelig voksenliv, eller som ikke vet om de vil få et godt og lykkelig voksenliv, føler markant oftere håpløshet med tanke på framtida.

Kilde: Ungdata

Figur 15 viser at blant ungdom i ungdomsskolealder er det bare et mindretall av elevene som ikke tror at de vil bli boende i Norge når de blir voksen. Alle informantene i fokusgruppeintervjuene mente at de har gode muligheter for å få et godt voksenliv i Aust-Agder (figur 15). De aller fleste informantene i fokusgruppene gav uttrykk for at de er svært knyttet til hjemkommunen sin og at de har en sterk tilhørighet til Aust-Agder. Et naturlig alternativ til bostedsfylke for informantene i fokusgruppene var Vest-Agder på grunn av større jobbmuligheter. Fokusgruppeinformantene delte seg i to grupper da det ble diskusjoner om ønsker om å flytte ut av Aust-Agder. De fleste informantene våre så ikke behovet for å flytte ut av Aust-Agder i fremtiden.

Mindretallet mente at det å flytte på seg er nettopp det man skal gjøre « ... for blant annet å få en god utdanning». Med unntak en informant, gav alle ungdommene uttrykk for at dersom de i forbindelse med studier eller jobbopphold flytter ut av Aust-Agder, vil de gjerne flytte tilbake til hjemstedet eller et sted nært hjemstedet. For de av ungdommene som ville ut av Agder for en lengre periode, var utdanning en viktig drivkraft faktor uavhengig om utdanningstilbudene er i eller utenfor Agder. Ungdommene understreket gang på gang at de gjerne flytter tilbake til Aust-Agder etter endt utdanning. Et unntak for å flytte «hjem» ble nevnt å være familieforhold. Dersom man finner seg en partner som er fra et annet sted, eller som ikke ønsker å bo på deres hjemsted, vil det være greit å etablere seg utenfor Aust-Agder. For enkelte i gruppa av informanter som ikke ville flytte ut av Aust-Agder ble det vurdert som utrygt å flytte ut av Norge. Det ble sagt at i Norge vil man alltid få hjelp ved behov, for eksempel ved sykdom eller arbeidsledighet. Uavhengig av bosted var informantene enige om at det tre faktorer som bør være på plass for å få et godt voksenliv:

- Jobb som man gleder seg over
- Familie (men yrke er en smule viktigere)
- Et godt sosialt liv med gode venner

2.6.1 Fremtidig yrkeskarriere som gir et godt voksenliv

Figur 15 viste at det bare er et fåtall av ungdomsskoleelevene i Norge og i Aust-Agder som tror at de vil oppleve å bli arbeidsledig i framtiden. I fokusgruppeintervjuene var arbeidsledighet mer eller mindre et ikke-tema. Bekymringen var her heller større for om informantene får det som de synes er interessante jobber. For å få en interessant jobb som man trives i, mente ungdommene at nettverk er viktig. Nettverket for å få en slik jobb består av en selv, venner og familie. Videre er det viktig å komme seg tidlig ut i jobb for å få en god CV med mye arbeidserfaring. For å ha en jobb som man liker ble trivsel på jobben nevnt som viktig. Å realisere en tenkt yrkeskarriere er absolutt mulig i Aust-Agder, ble det hevdet. Men; «*det er ikke sikkert at de mer rurale strøkene som indre Agder og flere av de små kommunene vil kunne tilby slike interessante jobbkarrierer*», hevdet enkelte av informantene.

Disse yrkene ble i fokusgruppeintervjuene nevnt som appellerende, populære og attraktive blant ungdom; lege, advokat, ingeniør og arkitekt. Det ble poengtert at de aller fleste ikke vil få disse jobbene. At disse jobbene er begrenset i antall, og at det er strenge formelle krav for å komme inn på disse utdanningsretningene, ble nevnt som årsaker. For å få slike jobber mente informantene at det er viktig at man jobber hardt på skolen. Man må prioritere

skolearbeid fremfor å ha for mange fritidsaktiviteter. Man må gjerne velge realfag på studiespesialiserende linje, og man må prestere på skolen igjen og igjen. En av årsakene til at informantene mente at disse yrkene tradisjonelt er attraktive var fundamentert i forestillinger om at leger, advokater osv. tjener mye penger. Høy inntjening ble samtidig forsvart med at *«det skal jo bare mangle så mye som disse karrieremenneskene jobber, og presset som disse arbeidstakerne må takle i arbeidslivet»*.

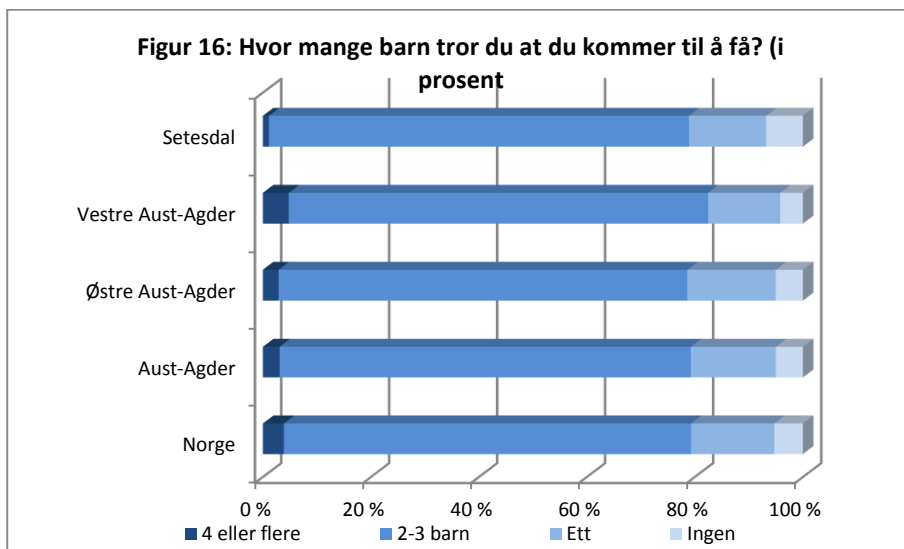
Opplevelse av kompetansekrav og muligheter i arbeidslivet i Agder og for å få et godt vokenliv har ikke blitt målt verken i Ungdata eller i Elevundersøkelsen. Ungdata inkluderer to spørsmål om fremtidstro som går på deltakelse i arbeidslivet og troen på høyere utdanning (figur 15). I likhet med resten av landet tror to av tre ungdomsskoleelever at de kommer til å ta utdanning på universitet eller høyskole. Figur 15 viser at da våre informanter var i ungdomsskolen hadde de sammen med resten av respondentene stor tro på at de kommer til å ta utdanning på universitet eller høyskole som resten av landet. Like få i Aust-Agder som resten av landets ungdomsskoleelever trodde at de kom til å oppleve å bli arbeidsledning.

Ungdommene mente at for å komme inn i arbeidslivet må man i tillegg til å ha nettverk som relatert til ungdommenes beskrivelser om deltidsjobb «se avsnitt 2.1.1), må man også være målbevisst, motivert og ha gode karakterer på skolen, kunnskap, sosiale ferdigheter, ha god arbeidsmoral der man møter presist til arbeidstiden og står på for å gjøre en god jobb, og man må ikke gi seg når man møter utfordringer. I denne anledning er det viktig å understreke at vi her ikke snakker *bare* om formalkompetanse som utdanning. Ungdommene selv tar utgangspunkt i et helhetlig perspektiv der utdanning og skole bare utgjør biter av personers kompetanser. Det er altså ikke bare spesialkunnskap, ferdigheter og holdninger som er vesentlige komponenter, men at evner som sosial intelligens, samarbeid, kommunikasjon, kritisk resonans, løsningsorientert, å være presis, formidle, og det å være kreativ, er viktige egenskaper som man må være i stand til å aktivere når det er påkrevd (Ananiadou and Claro 2009; Markussen 2010; Illeris 2012; Wallevik, Guribye et al. 2014). Av tidligere undersøkelser utført av blant annet Agderforskning, vet vi at arbeidslivet vi Agder verdsetter kompetanse som går på siden av målbare skoleprestasjoner som karakterer svært høyt, spesielt i forbindelse med ansettelse av lærlinger og unge fagarbeidere (Markussen 2010; Hauge, Wærdahl et al. 2013; Wallevik, Guribye et al. 2014; Hauge 2015). Når elever skal søke seg lærlingeplass rapporterer de fleste arbeidsgivere at de har mer fokus på egnethet enn på karakterer fra skolen (Markussen 2010; Wallevik, Guribye et al. 2014; Hauge 2015). For å få lærlingeplass er

følgende faktorer viktig: fravær, egnethet, imøtekommenhet, å være presis, holde avtaler, motivasjon og lærevilje (Ibid).

2.6.2 Ønske om familie

I tillegg til at ungdommene ønsket at voksenlivet skulle inkludere en jobb som er interessant og som man kan utvikle seg i, var informantene i fokusgruppeintervjuene opptatte av at de gjerne ville ha en familie. Å ha en god jobb, utelukker ikke å ha et godt forhold til familien og det at man har plikt til å stille opp for familien, selv om jobben er tidkrevende og utfordrende. Å ha familie og gode venner er en del av tryggheten rundt og et sikkerhetsnett for å få et godt voksenliv. Det å ha familie inkluderte ikke nødvendigvis egne barn. Figur 16 viser en oversikt over hvor mange barn ungdomsskoleelever i Ungdata tror at de vil komme til å få når de blir voksne.

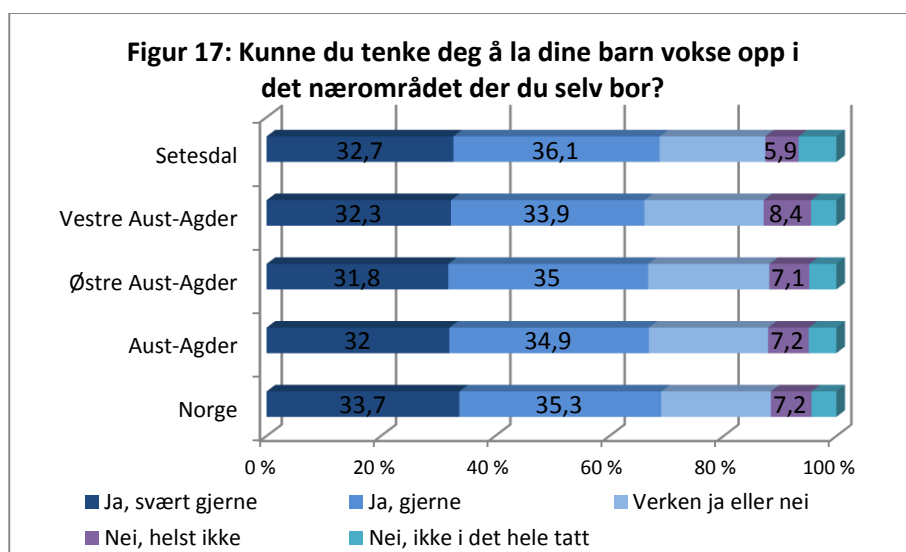

Kilde: Ungdata

Figur 16 viser at ungdomsskoleelevene i Vestre Aust-Agder tror at de vil bli deler av mer barnerike familier som voksne, enn ungdommer i resten av Aust-Agder og Norge generelt. Generelt svarte tre av fire ungdomsskoleelever at de tror de vil få to til tre barn som voksne. Både på landsbasis og i Aust-Agder svarte rundt 70 prosent av elevene som deltok i Ungdata at de svært gjerne eller gjerne vil la barna sine vokse opp i det nærmiljøet der de selv bor (figur 17). Bare rundt 12 - 13 prosent svarte helst ikke, eller ikke i

det hele tatt. Det gir sterke indikasjoner på at ungdomsskoleelevene er fornøyde med oppveksten i det nærmiljøet de selv tilhører.

I fokusgruppeintervjuene kom det frem at valg av bosted for de av informantene som hadde ønsker om barn, vil være styrt og påvirket av at man ønsker at fremtidige barn skal oppleve å vokse opp i et trygt nærmiljø og som gir barna gode muligheter til skole og utdanning, ha et godt nærmiljø og tilgang til sunne fritidsaktiviteter.

Kilde: Ungdata

2.6.3 Et liv med mange venner og meningsfylt fritid

Hverken Ungdata eller Elevundersøkelsen inneholder statistikk om respondentenes syn på fremtiden relatert til venner og ønsker om en meningsfylt fritid. I fokusgruppeintervjuene var dette imidlertid et viktig tema for informantenes perspektiver om hva det er som er et godt voksenliv. Samtlige informanter mente at det å ha et sosialt liv med venner, samt en meningsfylt fritid er viktig. Om den fremtidige venneflokket består av mange eller færre venner, var ikke et viktig tema. Men den fremtidige venneflokket må bestå av gode venner; folk som er til å stole på og som vil en godt. Hvordan informantene definerte en meningsfull og aktiv fritid var svært diffus blant informantene. Mot slutten av hvert fokusgruppeintervju ble informantene utfordret på hva de ville gjøre dersom de i fremtiden ikke trengte å bekymre seg om de har nok penger slik at de eventuelt kunne slutte å jobbe. De aller

fleste svarte at de ville ha reist mye og sett verden. Samtidig svarte flere at selv om de fikk mye penger og ble rike, ville de ikke ha sluttet å jobbe. Kanskje de ville ha satset enda mer på familien og jobbe for folk som trenger det. Ungdommene ville også ha brukt mer tid på hobbyer som for eksempel jakt og fiske, gåturer og å være mye ute i naturen.

2.7 Oppsummering av empiriske funn

I tabellen under oppsummeres funna som ble generert i bearbeidingen av statistiske data fra Ungdata og Elevundersøkelsen. Denne tabellen følges opp i kapittel tre som diskuterer noen avsluttende implikasjoner om studiet Ung i Aust-Agder

Tabell 4: Oppsummering av funn fra Ungdata og Elevundersøkelsen

Faktor	Oppsummering av Ungdata og Elevundersøkelsen
Ungdommer i Aust-Agder	<ul style="list-style-type: none"> • Ungdomsskoleelever i Aust-Agder er litt mer fornøyd med det norske samfunnet, lokalmiljøet der de bor, skolen de går på, vennene sine og foreldrene sine, enn ungdommer i landet forøvrig • Ungdomsskoleelever i Aust-Agder har færre hverdagsplager, enn ungdommer i landet for øvrig
Gjennomføring videregående	<ul style="list-style-type: none"> • Frafall i yrkesskolen er større i Aust-Agder enn i resten av landet. Gjennomføringsprosenten på studiespesialiserende linje er lik landsgjennomsnittet • Elevene i Aust-Agder har i gjennomsnitt færre grunnskolepoeng med seg inn i videregående skole enn elevene nasjonalt
Læringsmiljø og skoletrivsel	<ul style="list-style-type: none"> • I likhet med elevene i resten av landet, trives de aller fleste ungdomsskoleelevene på skolen • I videregående trives elevene på studiespesialiserende på skolen. Yrkesfagelevene trives derimot dårligere enn elevene på studiespesialisering og i yrkesskolen nasjonalt. • Elevene på yrkesfag i Aust-Agder er mindre tilfredse med læringskultur, faglige utfordringer, elevdemokrati og felles regler på skolen, enn landsgjennomsnittet, både når det gjelder alle elever i den videregående skolen, men også yrkesfag. På studieforberedende er elevene mer tilfredse med disse sidene av læringskultur enn landsgjennomsnittet • Mobbetallene i Aust-Agder er like landsgjennomsnittet. Rundt 11 prosent svarer at de blir mobbet omtrent en gang i måneden eller oftere • Det er prosentvis flere elever i Aust-Agder som svarer at de har litt mobbet på skolen enn landsgjennomsnittet. Markant flere elever på yrkesfag enn landsgjennomsnittet

	<p>svarte at de har blitt mobbet på skolen de siste månedene. Mobbing går ned i den videregående skolen</p>
Mestring i skolen	<ul style="list-style-type: none">• Ungdomsskoleelevene i Aust-Agder er litt mer fornøyde med karakterene enn landsgjennomsnittet• Elevene i videregående i Aust-Agder rapporterer om lavere grad av mestring av arbeidsoppgaver på skolen og hjemmelekse, og de rapporterer litt oftere at de ikke forstår det som lærerne gjennomgår og forklarer
Skolemotivasjon	<ul style="list-style-type: none">• Å være god på skolen er litt mer viktig for statusen i vennemiljøet for landsgjennomsnittet enn for ungdomsskoleelevene i landet forøvrig• Elevene i videregående i Aust-Agder rapporterer om litt lavere skolemotivasjon, enn elevene i landet for øvrig. Det er elevene på yrkesfag som bidrar til å trekke ned gjennomsnittet i Aust-Agder• I likhet med resten av landet er foreldre svært viktige for å motivere ungdomsskoleelevene til å gjøre det bra på skolen og til å prioritere skolearbeid, satse på skole• Elevene på yrkesfag var mindre fornøyd med rådgivningen de fikk i ungdomsskolen enn landsgjennomsnittet. Yrkesfagelevene er likevel mer fornøyd med rådgivningen de fikk i ungdomsskolen enn elevene på studieforberedende
Framtidstro	<ul style="list-style-type: none">• I likhet med ungdommene i resten av landet, tror de aller fleste elevene på ungdomsskolen i Aust-Agder at de i framtiden vil komme til å få et godt og lykkelig voksenliv. Ungdommene er optimistiske med tanke på egen fremtid.

3 Avsluttende diskusjon

I Norge har det vært gjort mye skoleforskning og flere forskningsmiljøer har samlet data over tid. Spesielt har man en god nasjonal oversikt over temaer som skolemiljø, skolekvalitet, gjennomføring, karakterer og liknende. Dette er forskning som i hovedsak er basert på kvantitative data. I møtet med ungdommer i fokusgruppeintervjuene har vi fått belyst tall og sammenhenger fra tidligere forskning gjennom ungdommenes egne forklaringer og beskrivelser. Vi har møtt femten ungdommer som alle har beskrevet hvordan det er å være ung i Aust-Agder. Disse har fortalt om sine perspektiver på framtidsutsikter i Aust-Agder og karriere-, familie- og fritidsplaner som søkes realisert for å få et godt voksenliv. Diskusjonen mellom de femten ungdommene bekrefter statistiske funn om utdanning og arbeidsliv. I intervjuene var ungdommene overaskende samstemte i svarene. Enigheten var tydelig både internt i hver fokusgruppe, og også på tvers av de tre fokusgruppeintervjuene.

I analysene av kvantitative og kvalitative data finner man antydninger om at Aust-Agders skoleungdom taper «litt» på flere tradisjonelle måleparametere, enn skoleungdom nasjonalt. Aust-Agder har litt dårligere grunnskolepoeng, dårligere levekår, flere unge uføre, litt høyere arbeidsledighet, litt lavere formell kompetanse etc. enn landet for øvrig. I og for seg er ikke det å skåre litt lavere enn landsgjennomsnittet på de enkelte parameterne dramatisk. Men; når de små etterslevene settes sammen blir det store bildet mer komplekst. Som flere ganger uttrykt i denne rapporten; i arbeidet med å gi flere unge i Aust-Agder muligheten til å få et godt voksenliv handler det om et kompleks bilde der flere politikkområder som velferd og levekår, nærings- og arbeidsliv og skole og kompetanse må ses i sammenheng med hverandre.

Arbeidet som gjøres i videregående skole, og som man høyst sannsynligvis har lykkes med når man ser på elevenes økte skoleprestasjoner i Aust-Agder, bør opprettholdes. De statistiske dataene fra Ungdata og Elevundersøkelsen viser at det i Aust-Agder ser ut til å være et skille i utdanningsmønstret der unge ligger dårligere an enn landsgjennomsnittet når det gjelder skoleprestasjoner i ungdomsskolen, men at dette forspranget hentes inn i videregående. Ser man på yrkesfag, som også flere unge i Aust-Agder enn landsgjennomsnittet tenderer til å velge, hentes ikke gapet i dårligere skoleprestasjoner inn. Det kan tyde på at det i Aust-Agder er behov for en fortsettelse av innsatsen rettet mot skolen for å få flere elever til å fullføre påbegynt yrkesutdanning og til å øke skoleprestasjonene i yrkesskolen.

Mens dataene som er brukt fra Ungdata er på individuelt nivå, er data fra Elevundersøkelsen på regionalt og kommunalt nivå. Analysemulighetene for

Ungdata er med andre ord mye bredere, enn analysemulighetene for Elevundersøkelsen. Et individnivå på Ungdata gjorde det mulig å dele opp Aust-Agder i tre analyseregioner; Østre Aust-Agder⁴, Vestre Aust-Agder⁵ og Setesdal⁶. Tabellen under viser en oppsummering av ulikheter og likheter mellom de tre analyseregionene Østre Aust-Agder, Vestre Aust-Agder og Setesdal.

⁴ Grimstad, Arendal, Risør og Tvedestrand

⁵ Lillesand, Birkenes og Iveland

⁶ Evje og Hornes, Valle, Bygland og Bykle

Tabell 5: F forskjeller og likheter mellom ungdomsskoleelever i de tre analyseregionene

Østre Aust-Agder	Vestre Aust-Agder	Setesdal
Flest hverdagsproblemer	Færrest hverdagsproblemer	Færre hverdagsproblemer enn Østre Aust-Agder, men flere enn Vestre Aust-Agder
Flere grunnskolepoeng enn Vestre Aust-Agder, men færre grunnskolepoeng enn Setesdal	Færrest grunnskolepoeng	Flest grunnskolepoeng
Minst mobbing i grunnskolen i Aust-Agder	Mer mobbing enn Østre Aust-Agder, men mindre mobbing enn Setesdal	Mest mobbing i grunnskolen i Aust-Agder
Minst fornøyd med karakterene	Mer fornøyd enn Østre Aust-Agder, men mindre fornøyd enn Setesdal	Mest fornøyd med karakterene
Her gir det å være god på skolen høyere status enn i Setesdal, men lavere status enn i Vestre Aust-Agder	Her gir det å være god på skolen høyes status i venneflokk	Her gir det å være god på skolen lavest status i venneflokk
Har størst tro på at de kommer til å bli arbeidsledig og har minst tro på at de kommer til å få et godt og lykkelig voksenliv	Har mindre tro enn setesdalsungdommen, men større en ungdom i Østre Aust-Agder på at de kommer til å bli arbeidsledige og at de kommer til å få et godt voksenliv	Har størst tro på at de ikke kommer til å bli arbeidsledige og at de kommer til å få et godt og lykkelig voksenliv
Har størst tro på at de kommer til å ta høyere utdanning	Har omtrent lik tro som setesdalsungdommen på at de kommer til å ta høyere utdanning, men mindre tro enn ungdom i østre Aust-Agder	Har omtrent lik tro som ungdom i Vestre Aust-Agder på at de kommer til å ta høyere utdanning, men større mindre tro enn ungdom i Vestre Aust-Agder
Har mer tro enn setesdalsungdommen, men mindre enn ungdom i Østre Aust-Agder på at de kommer til å bo i Aust-Agder som voksen. I troen på antall barn legger de seg midt i mellom sine to naboregioner.	Har størst tro på at de kommer til å bli boende i Aust-Agder som voksen og er de av ungdommene som tror de kommer til å få flest barn	Har markant minst tro på at de kommer til å bo i Aust-Agder som voksen og er de ungdommene som tror at de får færrest barn som voksen

Analyser av Ungdatasettet viser at «gamle» forklaringer på hvordan ungdom opplever og erfarer ungdomstiden fremdeles gjelder. Der er statistiske sammenhenger mellom skoleinnsats, familiesituasjon, læringsmiljø hverdagsplager og skoleinnsats for ungdommer (Markussen and Frøseth 2008; Wiborg, Børing et al. 2013). Disse sammenhengene ble langt på vei bekreftet av ungdommene som deltok i fokusgruppeintervjuene. Spesielt ungdommenes egne beskrivelser og forklaringer på hva som motiverer eller hindrer unge til utdanning og utdanningsvalg stemmer overens med de statistiske dataene. Samtidig påpekte ungdommene som deltok i fokusgruppeintervjuene at gamle forklaringer også må inkludere nye forklaringsmodeller som viser hvordan det å være ungdom i 2015 har endret seg på mange måter. I Ungdata kommer det tydelig frem at unge i Norge føler et stort press på det å ha suksess på flere arenaer som skole, i fritiden, i venneflokk, i familien og så videre. Fokusgruppeinformantene understreket unisont at kravene om å prestere på alle arenaer har blitt mye tøffere, og egne og andres forventninger om å være vellykket ungdom på alle plan er på mange måter styrende for unge lever ut ungdomstiden. Kompetanse, praksis og normer for hvordan være ungdom har med andre ord endret seg. Det har innvirkning på hvordan ungdom forstår og realiserer egne fremtidsmuligheter og ønsker.

3.1 Forklaringsmodeller og utfordringer

I rapporten til forprosjektet “Kompetanseutfordringer på Agder” ble det presentert fire ulike forklaringsmodeller for hvordan forstå kompetanseutfordringer (Hauge, Wærdahl et al. 2013). Disse forklaringsmodellene vil vi nå bygge videre på for å svare på problemstillingene (side 1):

- Hvilken kompetanse mener Agders ungdomsbefolkning at de trenger for å møte arbeidslivet på Agder og hvordan opplever de sine muligheter for å bli, og få et godt arbeidsliv på Agder?
- Hvilke motivasjoner og muligheter finnes i ungdomsbefolkningen til utdanning og arbeid?
- Hvordan fyller skolen og utdanningsinstitusjonene de unges behov for kompetanse?

Strukturelle forklaringer knyttes til næringsstruktur og arbeidsmarked. Følgelig vil variasjonen i arbeidslivstilknytning mellom kommunene kunne forklares ved at kommunene har ulik næringsstruktur. Konkurransesituasjonen for lokal industri og forholdet mellom industri, handel og tjenesteytende sektor kan for eksempel være med på å forklare både ledighetstall, kvinners deltid og uføretall. Innenfor en strukturell forklaringsmodell vil arbeidsmarke-

det i en kommune kunne betraktes som både inkluderende eller være preget av utstøttingsmekanismer. I Setesdal er arbeidsmarkedet mer begrenset enn det som det er langs kyststripa, og da spesielt sentrale bystrøk. Dette kan for eksempel være en årsak til at elever i ungdomsskolen ser for seg at de ikke kommer til å bo i Aust-Agder når de blir voksne.

Innenfor denne forklaringsmodellen er ungdommenes valg av utdanning for et godt voksenliv knyttet til deltakelse i Aust-Agders arbeids- og næringsliv. Om utdanningsvalg og motivasjon styres av strukturelle forhold knyttet til næringsstruktur og arbeidsmarked er det ikke rart at en så stor andel av de unge velger yrkesfaglige studielinjer på videregående. Med en sterk industrinæring representert i fylket har fagarbeidskompetanse tradisjonelt hatt en sterk posisjon i Aust-Agder. Samtidig vil etterspørselen etter fagarbeiderkompetanse sannsynligvis øke i løpet av den kommende tiårsperioden (Hauge, Guribye et al. 2014; Wallevik, Guribye et al. 2014; Hauge 2015). Dette setter enda sterkere krav til at man både i kommunene og i næringsliv må jobbe enda hardere for å skaffe tilveie læreplasser til kommende generasjoner fagarbeidere. En utfordring for Aust-Agder er nettopp tilgangen til læreplass. Lik resten av landet har også den videregående skolen i Aust-Agder en stor frafallsproblematikk. Sjansen for frafall er særlig stor blant elever som ikke får læreplass. Det betyr at økt samarbeid med nærings- og arbeidsliv bør styrkes, og at man ikke bør begrense samarbeidet til et administrativt nivå, men også til et nivå der skolene og arbeidsliv direkte involveres i hverandres hverdager.

Et segmentert arbeidsmarked er både en styrke og en svakhet. Deler av Aust-Agder har et ensidig nærings- og arbeidsliv. Noe av faren med segmenterte arbeidsmarkeder er at Aust-Agder, eller deler av Aust-Agder, kan låse seg inn i et spor der et ensidig nærings- og arbeidsliv dyrkes og utvides, fremfor at det fornyes. Et ensidig arbeids- og næringsliv kan også gjøre regioner sårbare for store endringer i markeder, samt være til hinder for innovasjonsaktivitet i næringslivet. Samtidig kan et segmentert arbeidsliv bidra til prosesser som smart spesialisering som bidrar til nye arbeidsplasser og økt velstand. For kommuner som er preget av et ensidig og tynt utviklet nærings- og arbeidsliv bør det settes inn kompetansehevende tiltak i hele utdanningslinja fra barnehage til voksenopplæring.

Religion og tradisjonsbundne forklaringer knytter seg til at regionen også har en høy grad av religiøsitet (Knudsen and Skjeie 2002). Landsdelen har sterke menigheter, og en sterk religiøs og tradisjonell praksis. Når religionsforklaringer her er skilt ut fra kulturforklaringer, så er det nettopp fordi at de sterke menighetene også utgjør strukturelle føringer på menneskers valg,

handlinger og holdninger. Menighetene gir blant annet tilgang til sosiale nettverk som gir arbeidsmuligheter. Religion og tradisjon blir ofte trukket fram som forklaringsmodell også når det handler om den høye andelen hjemmeværende mødre og deltidsarbeidene kvinner på Agder. Kan tradisjonsbundne forklaringer være en årsak til at flere kvinner jobber deltid på Agder? Og er det et problem at flere kvinner på Agder enn ellers i landet jobber deltid eller er fraværende i arbeidslivet? I så fall bør det jobbes (spesielt innen offentlig sektor) for å få ned antallet arbeidstakere som jobber ufrivillig deltid. Samtidig bør det iverksettestiltak i skolen der jenter blir motivert til å delta i arbeidslivet når de blir voksne.

De rent kulturelle forklaringene er av mer normativt styrende karakter, og beskriver tenkemåter og forestillinger som er så vanlige at de påvirker måten vi tolker verden på. Eksempler på slike normative rammeverk er at Sørlandet har en «trygdekultur» eller en «konfliktfryktig kultur», eller forestillinger om «*det gode liv på det blide Sørlandet*» og at «*det er så greit åtte*». Slike forestillinger former ikke bare måten vi forholder oss til virkeligheten eller handler i denne verden på, men kan også bidra til en tilsløring av reelle forhold og utfordringer. Kan dette være en årsak til at ungdom i Aust-Agder er mer fornøyd med hjemstedet sitt, enn ungdom ellers i landet? Selv om unge i Aust-Agder er mer fornøyde med hjemstedet, vennene sine og foreldrene sine, har de lavere grunnskolepoeng med seg over til den videregående skolen. Kan dette også være en årsak til at ungdomsskoleelevene i Aust-Agder svarer at de er mer fornøyde med karakterene sine enn landsgjennomsnittet, selv om de uteksamineres med lavere grunnskolepoeng enn ungdom i landet for øvrig? Dårligere skoleprestasjoner i ungdomsskolen enn landet for øvrig følges opp med lavere skolemotivasjon i videregående skole enn landsgjennomsnittet. Denne statistikken ble bekreftet i fokusgruppeintervjuene. For å endre på holdninger og legge til rette for bedre skoleprestasjoner i ungdomsskolen kan en felles innsats blant kommunene i Aust-Agder være et viktig bidrag for å få opp en kultur der viktigheten og nødvendigheten av skole styrkes i alle ledd - fra de enkelte familiene til kommunal skolepolitikk og lokalsamfunn.

Den siste forklaringsmodellen er *historiske forklaringer*, eller historien om arvede praksiser. Denne typen forklaringer kan være av strukturell karakter som for eksempel at fiske er en naturlig levevei på grunn av nærheten til sjøen. De kan også være av kulturell og normativ karakter hvor lav endringstakt blir forklart med sørlendingenes nedarvede rolige lynne. Agders lange og sterke industrihistorie kan være en faktor som, sammen med dagens arbeids- og næringsstruktur, gjør at prosentvis flere unge i Aust-Agder velger yrkesfaglige linjer på videregående, enn det som unge i landet velger basert på

forståelsen av at fagarbeideryrket er interessant og attraktivt. I intervjuene kom det frem at det er en trend der fagarbeiderkompetanse har synkende popularitet blant unge. Likevel opplever elever på yrkesskolen at rådgivningen på ungdomsskolen var bedre enn det som ungdom på studiespesialiserende opplevde. Det gir signaler om at samtidig som at man må opprettholde god rådgivning, også jobber på tvers av kommunegrenser for å heve fagarbeidernes status i arbeids- og næringslivet.

Aust-Agder har over lengre tid slitt med levekårsutfordringer. Lavekårsutfordringene har vedvart over tid, og er en utfordring som følger familier i generasjoner. For å imøtekomme denne mer negative siden av Aust-Agders historie, bør flere kommuner nå samarbeide om tidlig innsats. Det bør forankres i en regional og kommunal politikk der det sørges for at barn og unge som har utfordringer i hjemmet, på skolen i familielivet og så videre, får hjelp for å forsere utfordringene så tidlig som mulig. Et grep som kan gjøres er å se hva kommuner i andre deler av Norge og i Norden gjør for å utjevne levekårsutfordringer for deler av befolkningen. Tiltak som iverksettes bør gå på tvers av politikkområdene velferd, kompetanse og utdanning og arbeids- og næringsliv. Det betyr blant annet at kommuner i Aust-Agder med særlige levekårsutfordringer, og som over tid uteksaminerer elever med lave grunnskolepoeng bør revidere sine strategier for hvilke tiltak som settes i gang for økt læring i barne- og ungdomsskolen. Kommuner med lave skoleprestasjoner kan her ha mye å lære av kommuner med gode skoleprestasjoner.

Litteraturliste

Ananiadou, K. and M. Claro (2009). 21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries, OECD Education Working Papers, No. 41, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/218525261154>.

Anders Bakken (red) (2014). Ungdata Nasjonale resultater 2013. NOVA - Høgskolen i Oslo og Akershus.

Bakken, A. (2009). "Kan skolen komensere for elevens sosiale bakgrunn?" Utdanning 2009 - læringsutbytte og kompetanse, statistiske analyser 111, Statistisk Sentralbyrå.

Bakken, A., M. A. Sletten, et al. (2012). Ett år med arbeidslivsfaget. Lærerers og elevers erfaringer med arbeidslivsfaget på 8. trinn, NOVA Rapport NR. 1/ 2012.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. J. Richardson, New York, Greenwood: 241-258.

Dale, A. L., T. K. Karlsen, et al. (2011). Regional Monitor. FoU-rapport nr. 2/ 2011.

Dæhlen, M., K. Danielsen, et al. (2013). Voksne i grunnskole og videregående opplæring, NOVA Rapport NR. 7/ 2013.

Ekren, R. (2014). "Sosial produksjon av utdanning?" Samfunnsspeilet 5/ 2014.

Ellingsen, D. (2008). Levekårsutfordringer i region Agder. Rapport til Regionalplan 2010. Prosjektrapport nr. 26/ 2008 - Agderforskning.

Ellingsen, D., M. Jeppesen, et al. (2009). Levekår i Vest-Agder. Levekårsutfordringer i fylket og landsdelen, Agderforskning. FoU-rapport nr. 1/ 2009.

Frøsnes, I. (2013). Å forstå sosialisering. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Frøyland, L. R. and C. Gjerustad (2012). Vennskap, utdanning og fremtidsplaner : forskjeller og ulikheter blant ungdom med og uten

innvandrerbakgrunn i Oslo., Oslo NOVA 2012.
<http://www.nova.no/id/25440.0>.

Grødem, A. S. and T. M. Aspøy (2013). Konkurransesatt kompetanse. Om NAVs arbeid med AMO-kurs for minoritetsspråklige, Fafo-rapport 2013:26.

Hansen, E. B., A. Bakken, et al. (2013). Evaluering av leksehjelptilbudet 1. - 4. trinn. Sluttrapport, NOVA Rapport 6/2013.

Hansen, M. N. and T. B. Strømme (2014). De klassiske profesjonene - fortsatt eliteprofesjoner? Elite og klasse i et egalitært samfunn. . O. Korsnes, M. N. Hansen and J. Hjellbrekke, Universitetsforlaget: 39 - 53

Hauge, R. Wærdahl, et al. (2013). Kompetanseutfordringer på Agder - Forprosjekt om mulige forbindelseslinjer mellom velferd, kompetanse og arbeids- og næringsliv
Velferd, FOU rapport 7/2013 - Agderforskning.

Hauge, E., E. Guribye, et al. (2014). Yrkesutdanning i Vest-Agder. FoU-rapport nr.5/ 2014 - Agderforskning.

Hauge, E. S. (2015). Kompetanse og Rekruttering. Rekrutteringserfaringer og rekrutteringsstrategier for kompetanseutvikling og vekst i Aust-Agder. FoU-rapport 1/ 2015 - Agderforskning.

Hauge, E. S. and E. Guribye (2014). Kompetanse og rekruttering. Rekrutteringserfaringer og rekrutteringsstrategier for kompetanseutvikling og vekst i Aust-Agder, kommende rapport - Agderforskning.

Heath, A. and C. Rethon (2008). "The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment." Annual Review of Sociology **34**: 211-235.

Hiim, H. (2013). Praksisbasert yrkesutdanning. Hvordan utvikle relevant yrkesutdanning for elever og arbeidsliv?, Gyldendal Akademisk.

Holen, S. (2014). Utdanningsvalg i overgangen fra ungdomsskole til videregående opplæring: En litteraturgjennomgang. ISSN: 1894-8200. NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Hægeland, T., L. J. Kirkebøen, et al. (2013). "Hvorfor gjør barn av høyt utdannede foreldre det bedre på skolen?" Utdanning 2013 - fra barnehage til doktorgrad. Statistiske analyser 138, Statistisk sentralbyrå.

Høst, H., I. Seland, et al. (2013). Yrkesfagelevers ulike tilpasninger til fagopplæring: En undersøkelse av elever i tre yrkesfaglige utdanningsprogram i videregående skole, NIFU-rapport 16-2013.

Høst, H., A. Skålholt, et al. (2012). Om potensialet for å få bedriftene til å ta inn flere lærlinger - En kartlegging av norske bedrifters vurdering av lærlingeordningen. NIFU - Fafo. **Arbeidsnotat 10 /2012.**

Håkon Høst (red.) (2013). Kvalitet i fag- og yrkesopplæringen. Fokus på skoleopplæringen, NIFU-rapport 21/2013.

Illeris, K. (2012). Kompetence: hvad, hvorfor, hvordan? Frederiksberg, Samfundslitteratur.

Kemmis, S. and R. McTaggart (2005). Participatory Action research: Communicative Action and the Public Sphere. . The Handbook of Qualitative Research. N. K. Denzin and Y. S. Lincoln, Thousand Oaks: Sage Publications. 3rd ed: 559-605.

Korsnes, O., M. N. Hansen, et al. (2014). Elite og klasse i et egalitært samfunn. Universitetsforlaget.

Lamb, S., N. Sandberg, et al. (2011). School dropout and competition: international comparative studies in theory and policy., Springer, Dordrecht.

Lauglo, J. (2011). "Political socialization in the family and young people's educational achievement and ambition." British Journal of Sociology of Education **32**(1): 53-74.

Magnussen, M.-L. (2012). Likestilling på Agder 2000 - 2012, Agderforskning. Prosjektrapport nr. 1/ 2012.

Markussen (2010). Frafall for 16-20 åringer i Norden. Nordisk Ministerråd - TemaNord 2010: 517.

Markussen and I. Seland (2012). Å redusere bortvalg - bare skolens ansvar? En undersøkelse av bortvalg ved de videregående skolene i Akershus Fylkeskommune skoleåret 2010 - 2011., Rapport 6/ 2012 NIFU.

Markussen, E. and M. E. Frøseth (2008). Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter

Nielsen, B. S. and K. A. Nielsen (2010). Aktionsforskning. Kvalitative Metoder og Tilgange. T. a. Brinkmann, Hans Reitzels Forlag: 97-120.

Olsen, T. S., N. Jentoft, et al. (2009). "Et liv jeg ikke valgte" Om unge uføre i fire fylker. Agderforskning - FoU-rapport nr. 9/ 2009.

Seland, I., N. Vibe, et al. (2013). Evaluering av nasjonale prøver som system NIFU-rapport 4-2013.

Sjaastad, J. (2013). Næringsliv i skolen: Erfaringer med partnerskapsavtaler mellom skoler og bedrifter og synspunkter på organiseringen av prosjektet, NIFU-rapport 6-2013.

Skålholt, A., H. Høst, et al. (2013). Å bli helsefagarbeider. En kvalitativ undersøkelse av overganger mellom skole og læretid, og mellom læretid og arbeidsliv blant ungdom i helsearbeiderfaget, NIFU Rapport 5/2013 / Fafo-rapport 2013:05.

Stortingsmelding 14 (2012-2013.). «Kompetanse for en ny tid». Det Kongelige Forsvarsdepartement.
http://avisenagder.no/filarkiv/forsvaret_komp.pdf

Strøm, B. and T. Falch (2013). "Kvalitetsforskjeller mellom videregående skoler." Tidsskrift for samfunnsforskning **54**(4): 437-462.

Strømfors, G. (2004). Taus kunnskap - Faglig refleksjon over egen praksis. Rusmiddelstaten - Oslo.

Suh, S. and J. Suh (2007). "Risk Factors and Levels of Risk for High School Dropouts." Professional School Counseling **10**(10).

Supitchayangkool, S. (2012). "The Differences between Satisfied/Dissatisfied Tourists towards Service Quality and Revisiting Pattaya, Thailand." International Journal of Business and Management **7**(6): 30-39.

Udir (2012). Evalueringen av Kunnskapsløftet 2006 - 2012. Utdanningsdirektorates oppsummering av evalueringen., www.udir.no.

Wallevik, K., E. Guribye, et al. (2014). Næringsstruktur og kompetanseprofil i Agder. Prosjektrapport 1/ 2014 - Agderforskning.

Wiborg, Ø., P. Børing, et al. (2013). Livslang læring og mobilitet i arbeidsmarkedet: En studie av formell og uformell videreutdanning blant norske arbeidstakere basert på Lærevilkårsmonitoren og registerdata, NIFU-rapport 8-2013.

www.skoleporten.no/udir.

Zhou, M. and C. Bankston (1994). "Social Capital and Adaptation of the Second Generation: The Case of Vietnamese Youth in New Orleans." International Migration Review **23**(No. 4): 821-845.

Østerberg, D. (1999). Det moderne. Et essay om Vestens kultur 1740–2000. Oslo: Gyldendal.

Vedlegg 1:

Tabell: Ungdomsskoleelever 2013 og 2012.

Kommune	År	Antall respondenter i ungdomsskolen	Modulvalg	Inndeling
Grimstad	2013	771	Grunnmodul, hvordan unge skaffer seg alkohol, selvbylde, skolehelsetjeneste, trivsel i nærmiljøet, mobbing via mobil og internett og skoleveien.	Østre-Agder
Arendal	2013	1284	Grunnmodul, alkoholbruk, hvordan unge skaffer seg alkohol, omgivelsenes bruk av alkohol, voldsutøvere, selvbylde, selvskading, kontakt med hjelpeapparatet, idrett og trening, idrett og trening - inaktivitetet, trivsel i nærmiljøet, tilgang til data og internett hjemme, databruk, dataspill, mobbing via mobil og internett, økonomi, karakterer, foreldrenes involvering i skole og utdanning, fravær og skulking og utdanningsmotivasjon.	
Risør	2013	259	Grunnmodul, alkoholbruk, alkoholrelaterte problemer, hvordan unge skaffer seg alkohol, holdninger til egen og foreldres alkoholbruk, kjøring i ruset tilstand, omgivelsenes bruk av alkohol, narkotikabruk, rusmidlenes farlighet, selvbylde og angst.	
Tvedestrand	2013	195	Grunnmodul, alkoholbruk, alkoholrelaterte problemer, narkotikabruk, selvbylde, selvskading og mobbing via mobil.	
Lillesand	2013	353	Grunnmodul, røyking, alkoholbruk, holdninger til egen og foreldres bruk av alkohol, kjøring i ruset tilstand, voldsutøvere, selvskading, mobbing via mobil og internett, økonomi, forhold til foreldrene, læringsmiljø og akademisk selvbylde og foreldrenes involvering i skole og utdanning.	
Birkenes	2013	182	Grunnmodul, røyking, alkoholbruk, holdninger til egen og foreldres bruk av alkohol, kjøring i ruset tilstand, voldsutøvere, selvskading, mobbing via mobil og internett, økonomi, forhold til foreldrene, læringsmiljø og akademisk selvbylde og foreldrenes involvering i skole og utdanning.	
Iveland	2013	51	Grunnmodul, alkoholbruk, alkoholrelaterte problemer, hvordan unge skaffer seg alkohol, holdninger til egen og foreldres alkoholbruk, kjøring i ruset tilstand, omgivelsenes bruk av alkohol, narkotikabruk, rusmidlenes farlighet, selvbylde og angst.	
Evje og	2012	128	Grunnmodul, økonomi, forhold til for-	Setesdal

Agderforskning

Hornes			eldra, alkoholbruk, alkoholrelaterte problem, korleis unge skaffar seg alkohol, haldningar til ditt eige, og foreldra dine sitt, bruk av alkohol, køyring i rusa tilstad, omgivnadens bruk av alkohol og narkotikabruk.	
Valle	2012	55	Grunnmodul, økonomi, forhold til foreldra, alkoholbruk, alkoholrelaterte problem, korleis unge skaffar seg alkohol, haldningar til ditt eige, og foreldra dine sitt, bruk av alkohol, køyring i rusa tilstad, omgivnadens bruk av alkohol og narkotikabruk.	
Bykle	2012	38	Grunnmodul, økonomi, forhold til foreldra, alkoholbruk, alkoholrelaterte problem, korleis unge skaffar seg alkohol, haldningar til ditt eige, og foreldra dine sitt, bruk av alkohol, køyring i rusa tilstad, omgivnadens bruk av alkohol og narkotikabruk.	
Bygland	2012	50	Grunnmodul, økonomi, forhold til foreldra, alkoholbruk, alkoholrelaterte problem, korleis unge skaffar seg alkohol, haldningar til ditt eige, og foreldra dine sitt, bruk av alkohol, køyring i rusa tilstad, omgivnadens bruk av alkohol og narkotikabruk.	
Totalt				

Kilde: Ungdata, 2012 og 2013.

Vedlegg 2: Intervjuguide til semi-strukturerte intervjuer

Fokusgruppeintervju

Ung i Aust-Agder

Ungdommens syn på framtid og karriere

Tusen takk for at dere vil stille til dette gruppeintervjuet.

Vi vil gjerne høre mer om hvordan ungdom i dag har det, hva de drømmer om eller tenker om framtiden som voksen. Hvilke utsikter mener ungdom fra Aust-Agder at de har for å få et godt voksenliv? Er skole og fritidsaktiviteter rigget slik at dere unge blir rustet for et godt voksenliv?

Vi er med andre ord opptatte av lære mer om hva ungdom tenker om skole, fritid, venner og familieliv i dag, og hvordan dere ser for dere å gå fra dette ungdomslivet i møte med arbeidsliv og voksenliv.

Intervjuet er anonymt. Ingen av dere vil bli nevnt med navn i rapporten. Grunnen til at vi har bedt dere om å skrive navnet på ei liste med telefonnummer er at hvis vi under rapportskrivningen får behov for å utdype noen intervjutemaer ønsker muligheten for å ringe opp enkelte av dere. Dette er, i likhet med dette intervjuet, helt frivillig.

Tabell: Tre ulike profiler for intervju

Tvedestrand	Arendal	Evje og Hornes
En sammensatt gruppe av 5-6 elever. Egenskaper ved gruppa som er ønsket er en blanding av; flinke elever, elever med høyt fravær, yrkesfag, studiespesialisering, samt geografisk spredning av elever.		

Å være ung i Aust-Agder i dag

Hva tenker dere om det å være ung i dag?

Er det mye annerledes enn da foreldrene dine var ungdom tror dere?

Og hva er de vesentligste forskjellene?

Probe:

- Hva innebærer det å ha det godt? Hva er et godt liv for ungdom?
- Er det noen som har det bedre enn andre? Hva kan det skyldes?
- Er det noe spesielt ved det å være ung i Aust-Agder?
- I følge de nye ungdomsundersøkelsene kommer det fram at Ungdom nå til dags hverken drikker eller røyker og er noen skikkelige skolelys, samtidig som at forekomsten av psykiske problemer øker? Stemmer dette mediebildet om unge overens med det bildet dere selv har om ungdommen der dere bor?
- Hva tenker dere er viktig å oppnå for å ha et godt liv? Eller hvordan er det viktig å være for å få et godt liv?
- Prober: utseende, flink på skolen, populær venn)
- Hva tenker dere er de viktigste tegn på at en har det bra, eller at en er vellykket som ungdom?

- **Hvilken rolle spiller sosiale medier i hverdagslivet? Bruker dere sosiale medier for å snakke med hverandre? Hva bruker dere det til? Hvordan brukes det? I hvilke anledninger? Når på døgnet? Hvor?**

Opplevelsen muligheter for et godt voksenliv

Hvordan tenker dere et godt voksenliv ser ut?

Probe:

- Tenker dere på at dere må gjøre noe for å få et godt voksenliv senere i livet? Hva tenker dere på da?
- Hvordan ser dere mulighetene for å få et godt voksenliv på Agder?
- Hvordan er mulighetene for et godt voksenliv Agder kontra andre steder i Norge/ andre land?

Hva slags ungdommer har størst sannsynlighet for å få et godt voksenliv i Aust-Agder? (eks: de skoleflinke, de som er gode i sport, har deltidsjobb, sosiale ferdigheter, fagkunnskap etc)

Hva tenker dere her om mulighetene for å bli boende her, og få et godt liv på Agder?

Hva tenker dere om arbeidslivet?

Probe:

- Gleder ungdom seg til å begynne å arbeide?

- Hvilke typer jobber er mest populære for de unge i dag?
- Hva tenker dere om hva slags jobber dere ønsker dere?
- Hvilke krav mener ungdom at arbeidslivet har til dem når de skal ut i arbeid?
- Er det aktiviteter dere ungdommer er med på eller gjør som setter dere bedre i stand til å møte arbeidslivet? (skole, deltidsjobb, fritidsaktiviteter, frivillig innsats, ingen prioriteringer)
- Hvem snakker dere med når dere vil snakke om framtiden, eventuelle utdannings- og karrierevalg? (foreldre, lærere, venner, skolerådgivere, studieveiledere, andre)

Har dere hørt begrepet «Naver»? Hva forstår dere med det begrepet? Er det akseptabelt blant ungdom i Aust-Agder å planlegge en fremtid som «naver»?

Probe:

- Er «naving» sosialt akseptabelt hos dere? (Hvorfor er det/ er det ikke akseptabelt? Blant hvem er naving akseptabelt?)
- Har dere hørt om begrepet «trygdekultur»? Hva forstår dere med det? Tror dere at det finnes en slik kultur blant ungdom her?

**De unges motivasjon for utdannings- og yrkesvalg
Hva er det som motiverer til utdanning og arbeid?**

Probe:

- Er dere motiverte for å ta en lang utdanning/ videreutdanning for å få en ønsket jobb?
- Hvordan opplever dere at foreldrene dere involverer seg i skolearbeidet? (ikke eksisterende, masete, tyngende, forpliktende, slitsomt, godt, hjelpelig)
- Hvordan påvirker foreldre ungdom til utdanningsvalg?
- Har vennenes utdanningsvalg noen betydning? Hvordan?
- **Hva er viktig når man velger utdanningsretning?**(venners valg, lønnsutsikter, sikker jobb,)
- Hvilken betydning har rådgivning gjennom ungdomsskolene for valg av utdanningsretning i videregående? Har rådgivning på ungdomsskolen overhode noen betydning for ungdoms utdanningsvalg?
- Hva tenker dere er det viktigste som påvirker hvordan du velger, hva du drømmer om og hva du tror er mulig?

Det er dessverre mange unge som avslutter, eller dropper ut av videregående utdanning?

Probe:

- Hva tror dere er de viktigste årsakene til det?

- Hvorfor tror dere det er færre som tar høyere utdanning i Aust-Agder, enn i resten av landet?
- Hvordan tror dere at det er flere som dropper ut av videregående i studieforbereende fag kontra yrkesforberedende fag?
- Hva tenker dere er forskjellen på de ungdommene som går på studieforberedende, og de som går yrkesfaglige studieprogram?

Vet dere hva OT er, og hva oppfølgingstjenesten driver med? (Forklar hvis det er ukjent) Hvilken betydning tror dere en slik oppfølgingstjenesten (OT) har for elever i videregående skole ?

Probe:

- Får ungdom i videregående skole god nok informasjon fra skolens rådgivningstjenester for å kunne ta gode utdanningsvalg?
- Har OT nok informasjon om ungdom som de skal gi råd til når det gjelder videre utdanningsvalg?

Opplevelse av muligheter til utdanning og arbeid

Kommer dere til å få jobb i Aust Agder, eller Agder?

Må dere ha en spesiell utdanning for å få jobb i Agder?

Er dette med på å påvirke de utdanningsvalg som dere tar?

Hva slags jobber skulle dere ønske det var mer av på Agder?

Hvis det finnes jobb til deg i Agder, ønsker du/dere å bli i Agder?

Hvor er det best å utdanne seg? Å dra ut for å komme hjem igjen? Å få nok utdanning i Agder og bli her? Å dra ut og få jobb et annet sted?

Hvordan forbereder skolen til utdanning eller arbeidsliv?

Probe:

- Lærer du det du trenger på skolen til å kunne studere videre etterpå?
- Lærer du det du trenger på skolen for å gå ut i et arbeidsliv?
- Hva tenker dere at dere har lært mest av på skolen? Hva har dere lært minst av, og hva kunne dere eventuelt tenke dere at dere trengte å lære mer av?
- Lærer dere noe dere synes er overflødig eller unyttig?
-

Hva tenker dere er viktig for å få til en god skolehverdag?

(skolemiljø, dyktige lærere, venner, foreldres medvirkning, annet)

Hva gjør ungdom selv for at de skal gjøre det best mulig på skolen, trives på skolen, mestre utfordringer som skolen gir?

Helt til slutt: Hvis du ikke trengte å tenke på penger, utdanning, ansvar eller ferdigheter av noe slag; Hva ville du helst gjøre med livet ditt? Hva ville du bli? Oppnå? Sette deg som mål?

Tusen takk for at dere kom og snakket med meg om det å være ung. Nå har jeg lært veldig mye av dere.

Fou informasjon

Tittel	Ung i Aust-Agder. Ungdommers beskrivelser av hvordan det er å være ung i Aust-Agder
Oppdragets tittel	Ung i Aust-Agder
Prosjektleder	Elisabet Sørfjorddal Hauge
Forfattere	Elisabet Sørfjorddal Hauge og Ingunn Kvamme
Oppdragsgiver	Aust-Agder utviklings- og kompetansefond
Rapport type	Prosjektrapport
Rapport nr	2/ 2015
ISBN-nummer	978-82-7602-248-3 (trykk) 978-82-7602-249-0 (pdf)
Tilgjengelighet til rapporten	www.agderforskning.no
4 emneord	Ungdom, kompetanse, arbeidsliv, forklaringsmodeller

Sammendrag

Denne prosjektrapporten er resultatet av studien «Ung i Aust-Agder». Diskusjoner og konklusjonene i rapporten er resultatet av sammenstilling og analyse av statistikk fra Ungdata og Elevundersøkelsen, samt fokusgruppeintervju med 15 ungdommer.